

Dit is de gratis
boekenbijlage bij
"Toestanden" van
28 oktober 1988
1ste jaargang nr. 7bis
U vindt ons in de kiosk en
betere boekhandel voor 50F
Abonnementvoorwaarden
vind je op blz. 2.
Ons afgiftekantoor is
Brussel X

Toestanden

GRATIS LEESTOESTAND VOOR LEZENDE LEZERS

Bij Toestanden krijgen
we er maar niet
genoeg van.
Naast de welhaast
traditionele wekelijkse
brok cultuur voegen
we er ditmaal nog 24
bladzijden aan toe. Tijd om
te lezen hebben we al
lang niet meer. Maar
U toch wel ?!

Op een studiedag over *Pers en Democratie*, nu ruim een jaar geleden, gaf wijsgeer Rudolf Boehm de pers de taak de openbaarheid van het democratische besluitvormingsproces te waarborgen en er voor te zorgen dat iedereen zijn stem kan laten horen. Volgens Boehm bestaat de voornaamste taak van de pers niet in de zogeheten *objectieve informatie* maar in het "publiek maken van verantwoorde voorstellen tot de oplossing van vragen, die van beslissende betekenis zijn voor de samenleving". In die zin moet de pers ook *partijdig* zijn.

Op dezelfde dag gaf Koen Raes commentaar op de toestand van de progressieve pers. Om een discussie mogelijk te maken, zo stelde hij, moeten er eerst geïnformeerde verslagen en beargumenteerde standpunten ontwikkeld worden. En daaraan ontbreekt het in onze media. Hij pleitte dan ook voor een bundeling van krachten om een dergelijk persorgaan mogelijk te maken, zonder dat zo'n blad instrument zou moeten zijn van één of ander doel, *partij* of *belangengroep*. Enkele weken geleden startte de coöperatieve uitgeverij Zijdelings met het nieuwe Vlaamse weekblad *Toestanden*. De ondertitel van het blad droeg epitheta

Discussiecultuur versus Nieuwe Orde.

als *nieuw, onafhankelijk, progressief en pluralistisch*. *Toestanden* is geboren uit onbehagen over de heersende cultuurcrisis die zich op de sociaal-economische recessie schijnt geënt te hebben. Uit afkeer ook van het rechtse beleid, dat de privileges onmeedogenloos verdedigt door een zuivere financiële transfert op kosten van de werkende bevolking. En ook uit de, soms geïrriteerde, onvrede met de *alternatieven* die er niet in slagen de politieke werkelijkheid te veranderen. Die origine heeft het profiel van dit blad sterk beïnvloed. Vlaanderen heeft opnieuw een onafhankelijk opinie-weekblad. Het is een blad van de kritiek, van de polemiek. Het kiest duidelijk voor een professionele aanpak, zonder dat dit een alibi mag zijn om anderen monddood te maken. Wij willen integendeel het onderscheid tussen redactie en lezer zo klein mogelijk maken. *Toestanden* is ook

een algemeen blad, met evenveel aandacht voor politiek als voor cultuur. Wij gaan ervan uit dat er nood is aan informatie en aan discussie. Daarom dient het belang van het woord in de heersende beeldcultuur beklemtoond. Vandaar ook dat opmaak en stijl radicaal breken met wat de reclame en de massamedia ons hebben geleerd: *Toestanden* is een blad voor een lezende lezer en niet voor een sneldoorblanderende kijker. We willen nadruk leggen op analyse en op meningen. Niet alleen het bekende, maar vooral het verzwegen nieuws willen we een kans geven. En tenslotte willen we de discussie weer op gang trekken, tegen een gelijkhebberig sectarisme in. Principesverklaringen moeten natuurlijk nog eerst worden waargemaakt. Wij werken daaraan, elke week opnieuw. Niet in de eerste plaats de reclame, maar wel de lezers zullen bepalen of dit weekblad moet bestaan. Nog een filosoof, Leo Apostel, heeft *Toestanden* zo gekenmerkt: "Een bijdrage tot een nieuwe discussiecultuur in Vlaanderen". Wij richten ons inderdaad tot mensen die denken dat er nog iets te beslissen valt.

Eric Corijn

Toestanden

1988 = 1.988,- BF

Een jaarabonnement op *Toestanden* kost weldra 2.400,- BF.

Maar voor onze lezers van het eerste uur hebben we een speciale formule: tot 31 december 1988 kost zo'n abonnement slechts 1.988,- BF.

Waarvoor een jaartal al niet goed is.

Dus abonneren maar, en wacht niet te lang. Je wilt je eerste nummers toch niet missen?

Naam
Voornaam Tel.
Straat nr bus
Postnr Gemeente

Ja, ik neem een abonnement

3.000,- BF Steun/1 jaar

1.988,- BF 1 jaar (vanaf 1/1/89: 2.400,- BF)

200,- BF per maand met permanente opdracht

Ik betaal

via storting van BF op 001-1762098-72
mededeling: nieuw abonnement

met bijgevoegde cheque op naam van
Uitgeverij Zijdelings cv

na ontvangst van een formulier voor een
permanente opdracht

en stuur "1988 = 1.988,- BF" naar *Toestanden*,
Zespenningenstraat 49, bus 13 te 1000 Brussel.

advertentie

DE GROENE WATERMAN MAAKT LANGE WINTERAVONDEN WEER AANGENAAM

Nieuwe boeken van Gunter Grass, Herman Brusselmans, Jeroen Brouwers, Gerard Walschap, A. F. Th. van der Heyden, Isabel Allende, Anatoli Rybakov, Nawal El Sadaawi, Barbara Tuchmann, Oriana Fallaci, Neil Postman, Noam Chomsky e.a.

Engelstalige, exclusieve non-fiction titels van Earthscan, Polity Press, Verso-New Left, Zed, Tauris, Mc Millan e.a.

EN NU OOK met een RAMSJ-afdeling: restanten aan goedkope prijzen. Een regelmatig nieuw aanbod met aangename verrassingen.

Boekhandel de groene waterman Wolstraat 7 2000
Antwerpen Tel 03/232.93.94

Een gastvrije boekhandel met een hart voor kwaliteit
en een progressieve blik op de wereld

Vier blunders op een rij

Wat Eyskens over zijn politieke loopbaan te vertellen heeft, klinkt in de interviews banaal en soms krampachtig. We weten allemaal dat hij, via allerhande nevenactiviteiten in de katholieke zuil, de politiek binnenwandelde. Al snel was Eyskens invloedrijk in het ACW als lesgever op de Sociale School te Heverlee waar jonge katholieke vakbondsbestuurders werden gevormd. Dat is vreemd, maar het ACW had toen nog weinig eigen mensen.

Streber

Toch was Eyskens een rechtse streber in de toenmalige katholieke standenpartij door zijn flamingantische overtuiging in 1936 te combineren met een Vlaamse Concentratie, die het tegenover een mogelijk Volksfront moest opnemen. In die Vlaamse Concentratie moesten behalve de Katholieke Partij ook de fascistische Rex en het VNV (Vlaams Nationaal Verbond) opgaan. Was Eyskens nu even zwart aangebakken als een Staf Declercq of een Léon Degrelle? Volgens Eyskens zelf niet, want zijn plan om alle "volkse krachten" te verzamelen in een rechts blok met een corporatistische ideologie was "democratisch".

Limoges

In 1940 behoorde Eyskens tot de naar Frankrijk gevluchte groep parlementsleden die te Limoges een motie stemde tegen Leopold III. Pijnlijk was dat hij in 1945 minister van Financiën werd in de regering Van Acker en dus moest onderhandelen over de terugkeer van de koning. Eyskens bleek al vanaf het begin een nogal *lauwe* leopoldist. Hij vertrouwde de omgeving van de tot 1950 in Zwitserland verbannen Leopold III niet en hij vond de gekozen strategie van sommige CVP'ers om door het veroveren van een absolute meerderheid in het parlement de terugkeer van de koning te forceren, zeer onverstandig. Eyskens had één ding geleerd: koningen gaan, maar de monarchie zal blijven bestaan. België moest worden ge-

Belgische politici zijn geen goede schrijvers van memoires. De hoogbejaarde politieke dieren doen alsof ze het geheim van het koninkrijk moeten verzegelen. Zo bij voorbeeld Gaston Eyskens. Hij liet, alvorens begin dit jaar te overlijden, zijn stem nog eens uitvoerig op band zetten. Nu liggen die gesprekken met Leuvense politologen als boek in de winkel.

regeerd door een "onbetwiste vorst", niet door een koning van één partij (de CVP). De CVP slaagde erin om in 1950 met een volksstemming een meerderheid van 'jastemmen' te verwerven voor de terugkeer van de koning en daarna ook de absolute meerderheid in Kamer en Senaat te veroveren. De ontknoping van de koningskwestie was evenwel voor velen in de CVP een ontuchtering. Uit angst voor een burgeroorlog sloten een aantal CVP-ministers ijlings een compromis met de liberalen en de socialisten over het vervangen van Leopold III door zijn oudste zoon.

Uit de herinneringen van Eyskens, in 1950 minister van Economische Zaken, plukken we een aantal motieven om Leopold III snel te laten vallen. Er was natuurlijk de agitatie op straat, maar ook de onzekerheid bij een aantal CVP-ministers over de plannen van Leopold III. Deze laatste was achter de rug van zijn ministers om al bezig een andere regering te bekostigen.

Heethoofden

Eyskens en enkele medestanders moesten zich achteraf verantwoorden voor een bij elkaar getrommelde leopoldistische inquisitie. Zoals dat wel vaker gaat, discrediteerden zijn tegenstanders zichzelf. Want de CVP bleek niet bij machte haar politieke meerderheid te gebruiken voor een krachtig beleid. In 1954 was de CVP haar meerderheid dan ook kwijt, totdat zij uit de schoolstrijd nieuwe kracht putte om zich te profileren als de verdedigster van de ziel van het kind. Volgens Eyskens ging men toen te ver. Eyskens wilde de

schoolstrijd in der minne schikken, maar ook nu weer waren er heethoofden die het onderste uit de kan wilden toen in 1958 de CVP een meerderheid in de Senaat behaalde en net niet in de Kamer. Eyskens werd premier van een CVP-regering die later verruimde met de liberalen, nadat het Schoolpact was ondertekend. Dat compromis, vertelt Eyskens, stuitte vooral op verzet van Mechelen.

Boegbeeld

Belangrijk is dat Eyskens het erkende boegbeeld van de modernistische Vlaamse bourgeoisie was geworden en in 1958 zijn verkiezingscampagne had gecentreerd rond een "sleutelplan" dat nieuwe investeringen, werkgelegenheid en welvaart beloofde. Doch, inmiddels maakte een fikse recessie een dergelijk Keynesiaans plan financieel onhaalbaar en rukte de onafhankelijkheid van Belgisch Congo aan de politieke bel. Eerst wankelde hij tijdens de Congo-crisis van 1960, toen de conservatieven in de CVP samen met kringen rond het Hof een *zakenregering* wilden benoemen. Eyskens krabbelde recht en lanceerde de *Eenheidswet*, die veel bezuinigingen voorstelde. De grote staking van 1960-1961 velde de regering-Eyskens. Eyskens was nu *buiten*, doch slechts voor vier jaar. En in 1968 kreeg hij zelfs het premierschap terug in de schoot geworpen om als echte Leuvenaar de *kwestie Leuven* op te lossen en de staatshervorming te realiseren. Ook deze hervorming kon Eyskens niet afronden met de *egel Voeren* op de schoot. Het was na de Vlaamse Concentratie, de Koningskwestie, de *Eenheidswet*, de vierde grote mislukking van Eyskens in de politiek. Vier nederlagen is toch wat veel om achteraf nog aanspraak te maken op de titel van "groot staatsman".

André Mommen

Gaston Eyskens, Het laatste gesprek. Herinneringen aan 40 jaar politiek leven, DNB/Pelckmans/IPOVO, Kapellen/Brussel, 1988, 222 blz.

De Spaanse Herberg

Wie inhoudelijke en filosofische vragen heeft bij de vrijmetselarij komt hier nauwelijks aan zijn trekken. Van de minder dan 200 pagina's tekst besteedt Huysseune de eerste 80 hoofdzakelijk aan de geschiedenis van de vrijmetselarij. Terloops verneem je een en ander over de structuur, de sociale samenstelling en inplanting van de vrijmetselarij, over haar relaties met de politiek, de ideologische stromingen en de maatschappelijke bewegingen door de eeuwen heen.

Broeders

Maar wat is de vrijmetselarij? Wat streeft ze na? Voor welke ideologie of filosofie staat ze? Huysseune heeft de broeders zelf ondervraagd. Die blijken echter niet altijd iets interessants over het onderwerp te kunnen zeggen. Heel dikwijls krijg je oppervlakkigheden of holle frasen in de trant van "de vrijmetselarij is een bevrijdingsschool om U te bevrijden van de materie", of "Toetreden tot de loge gaat niet zomaar. Een maçon moet een eerlijk en rechtschapen mens zijn..." of "Als gij een vrijmetselaar tegenkomt, dan voelt ge iets dat je (sic) met de anderen niet voelt" (over Hitler, de Bagwan of Prince bestaan gelijksoortige getuigenissen) of "Wat zo rijk is aan de vrijmetselarij, is dat het (sic) zo complex is". Dat geldt bijvoorbeeld ook voor wekkerradio's of breipatronen. Zelfs een Leo Apostel, die ik erg respecteer en bewonder, verkondigt naast overwegens zinvolle kritiek, soms zulke algemeenheden. Zo beweert hij vrijmetselaar te zijn op aandringen van een vriend die hem daardoor meer kon ontmoeten. Durfde die vriend niemand thuis te vragen? Of was Leo Apostel toen zo sober behuisd dat hij een vriend niet eens een makkelijke stoel en een kop koffie kon aanbieden? Heeft Huysseune misschien niet de juiste vragen gesteld of maakte hij een slechte keuze uit de antwoorden? Tenzij al die broeders, behalve Leo Apostel, inderdaad niet meer vermochten dan goedkoop gemoraliseer in een met stoplappen aangedikt jargon.

Ontgoochelende Apostel

Is dit nu een wrevelig betoog tegen de vrijmetselarij of een boekbespreking? Beide. Omdat dit boek zich hoofdzakelijk

Een vriend tegen wie ik mijn bezwaren uitleg over de geheimzinnigdoenerij van vrijmetselaars, verdedigde zich met te verwijzen naar de meer dan 60.000 boeken die over het onderwerp te lezen zijn. Tien jaar eerder al kreeg ik van een andere vriend hetzelfde antwoord. Toen waren het er nog maar 40.000. Een verschrikkelijke inflatie dus. Toegegeven, in de loges volgt men de feiten op de voet. Hier ligt dus het 60.001ste boek.

beperkt tot compilatie van de geconsulteerde bronnen of weergeeft wat mededeelzame broeders van zeer uiteenlopend intellectueel gehalte te vertellen hadden (in soms heel wankel Nederlands). Omdat het gekende voorbehoud dat alle progressieven ten aanzien van de vrijmetselarij maken zo voorzichtig behandeld wordt. De enkele kritische bedenkingen beslaan alles bij elkaar nog geen bladzijde. Ze staan helemaal op het einde, in de 3,5 pagina lange conclusie. Als er al elders even een andere toon wordt aangeslagen, hoor je die bijna alleen doorklinken in wat een ontgoochelde Leo Apostel vertelt.

Hoe kan een progressief denkend en sociaal geëngageerd mens vrijmetselaar worden? Hij moet zich afzonderen in een tempel waar symboliek en ritueel elke verwijzing naar de concrete maatschappelijke realiteit vermijden, waar individuen geacht worden in de eerste plaats aan zichzelf te werken, waar je in een universele broederschap verbonden bent met broeders die in de VSA kleurlingen uitsluiten en hier vrouwen, waar individuen waarden beleven die ze in zichzelf horen te vinden. Dat moeten fameus rekbare waarden zijn, als die zowel door een Karel Van Miert als een Simonet, een vakbondsleider als een beheerder van vennootschappen, een Allende als een Pino-

chet, een kolonel als een pacifist kunnen worden beleefd.

Worst

Die maçonnieke zelfvervolmaking van het individu wordt nergens gedefinieerd. Wat is zoeken naar waarheid en de vervolmaking van de mens? Wat zijn rechtschapen mannen? Wat is maatschappelijke vooruitgang? Wat is het goede en het schone? De symboliek en de rituelen versluisen alles. Ze zijn een worst waar je alles in stopt, de Spaanse herberg waar ieder het zijne meebrengt.

Elke cultuur bezit haar onmisbare dosis ritueel en zingevende tekentaal. Maar de vrijmetselarij zondert zich af van de cultuur die haar omgeeft. Ze fabriceert zich een soort vervangcultuur, een samenraapsel van indertijd half begrepen middeleeuwse gebruiken, verwarde kabbalistiek, nep-mythologie, operette- en die-rentuin egyptologie, een cultuur kortom die even artificieel is als het wapenschild dat personeelsclubjes of rijkgeworden slaggers zichzelf toekennen zonder enige heraldieke kennis.

Sociëteit

Na lezing van Huysseunes boek zit je nog altijd met vragen. De vrijmetselarij blijft een verzameling formele kenmerken: de rituelen, de zogenaamde broederlijke sfeer en de dubbelzinnige wijze waarop ze ondanks de jongensclubachtige geheimhouding toch confortabel is ingebed in de bestaande maatschappelijke orde. Inhoudelijk ontsnapt ze aan elke definitie. De Spaanse herberg dus. Misschien is de loge gewoon een sociëteit, een clubje, waar mannen, zowel zelfingenomen snobs en cynische strebers als eerlijke zoekers en twijfelende filosofen, wat kletsen en een glas drinken, kwestie van thuis eens weg te zijn of zich een kwartiertje, om Andy Warhol te parafraseren, belangrijk te voelen (ik zag gisteren Willy De Clercq en ik zei hem, Willy, ...). Een herberg inderdaad, maar kunnen ze dan niet wat minder gewichtig doen?

Koen Dille

Vrijmetselarij, Mythe en Realiteit, EPO en Studiekring Vrij Onderzoek, ca. 196 blz. ca. 698 F

Homo Sportivus

In de boekenstroom naar aanleiding van de voorbije Olympische Spelen was de afwezigheid van de sociale wetenschapper opvallend. Toegegeven, het onderwerp lijkt ook platgeschreven en doodgepraat. Het is niet zo makkelijk nieuwe en verfrissende dingen te zeggen over zaken als sport en escapisme, sport en politiek, sport en geweld of sport en doping.

Van een ethisch reveil. Het is boeiend te lezen hoe bijvoorbeeld De Coubertin het overleven van het Avondland afhankelijk maakt van het welslagen van het Olympisch experiment. Als reactionair monarchist en integristisch katholiek constateert hij slechts verval en zedenverwilderding. Wanneer er geen sportstadia komen in plaats van cafés en cabarets kunnen we het wel vergeten. Gelukkig nog mocht hij de eerste jaren van het Derde Rijk meemaken. Daar werd de cultus van het lichaam en van de jeugdtenvolle begrepen. Daar werden de slappe spieren opnieuw gestaald. Wat overigens meer dan nodig was gezien de opstand van de *gekleurde horden*. De Coubertin had geenszins een gezonde geest in een gezond lichaam.

Handel in sport

De derde verhaallijn, tenslotte, tracht de verhouding tussen sport en kapitalisme in kaart te brengen. Hier begeeft Simonnot zich helemaal op glad ijs. Volgens hem gaat het enerzijds om niet meer dan een illustratie bij het in algemene zin tot koopwaar maken van lichamen. Sportlui vormen een verkoopsbaar en sportevenementen zijn winstgevendende produkten. Omdat in een kapitalistisch stelsel alles wat niet te heet en te zwaar is en waarvoor een markt bestaat uiteindelijk wordt verhandeld, zal ook sport noodzakelijkerwijs een prijsetiket op krijgen. Anderzijds gaat het om veel meer: het opduiken van sport

Wie dat zeker niet doet is Philippe Simonnot. Van zijn hand verscheen, net op tijd om nog enige publiciteit mee te pikken in het verlengde van Seoul, een boek getiteld "Homo Sportivus". De ondertitel is nog spannender: "Sport, Capitalisme et Religion".

Leuke weetjes

Waarover gaat het boek? Over alles en over niets. Drie verhaallijnen zijn door het boek verweven. Het eerste verhaal is er een van feiten. Zo zijn er informatief best geslaagde stukken over sponsoring, over de televisierechten van sportmanifestaties, over de concurrentieslag tussen commerciële zenders met sportwedstrijden als inzet. We komen ook iets te weten over de belastingstrucs van toptennissers en autocoureurs. We leren hoe zwaargewichtsboksers hun eigen financieel lot in handen nemen en daar zeker niet armer van worden en nog veel meer van dit soort leuke weetjes. Het mooiste vind ik de tabellen waarin Olympische medaillewinnaars worden opgedeeld naar geloof. Voor de geïnteresseerden: de confucianisten komen er het slechts van af.

Het tweede verhaal lijkt meer perspectieven te bieden. Simonnot stelt zich de relevante vraag hoe het komt dat precies op het einde van de negentiende eeuw het fenomeen sport opduikt. Op dat moment wordt sport in organisatorische kaders en reglementen gegoten en vooral met een specifieke finaliteit. Figuren als de Duitse pedagoog Jahn maken van de gymnastiek een heilsleer waarvan niet minder dan de revitalisering van de natie wordt verwacht. De Coubertin herontdekt de Olympische Spelen en maakt ze het centrale onderdeel van een moderne religie die alcoholisme, seksuele uitspattingen en algemene decadentie moet uitroeien.

Nieuw waardenstelsel

De uitvinding van sport blijkt samen te hangen met een algemeen hygiënistisch offensief dat in eerste instantie de nevenwerkingen van de verstedelijking en de geloofsafval moet indijken. Sport verzacht de zeden en dat soort dingen. In tweede instantie moet sport de harde kern worden van een nieuw waardenstelsel.

op een zeer concreet historisch moment is geenszins toevallig. Sport vervult, zo vernemen we, *een functie* in het hedendaagse kapitalisme. Twee functies om precies te zijn. In eerste instantie ontstaat sport op het moment dat het traditionele kapitalisme van de kleine en dynamische ondernemer een metamorfose doormaakt naar grote en anonieme monopolies. De bestaande legitimatiekaders worden van allen kanten aangevallen en beantwoorden niet langer aan de maatschappelijke realiteit. Op dat moment duikt dan blijkbaar als "deus ex machina" *het verschijnsel sport* op, dat mensen zand in de ogen strooit en ze nog lang en gelukkig laat leven in een economisch systeem waarin ze stelselmatig worden bedrogen. Niets nieuws onder de zon dus: brood en spelen all over again. Door Simonnot gepresenteerd op een merkwaardige oubollige functionalistische wijze.

Bedrijfsculturen

In tweede instantie, en hier wordt de analyse interessanter, vervult sport vandaag een nieuwe legitimerende functie voor bedrijven. Terecht merkt Simonnot op hoe binnen bedrijven geenszins wordt betrouwd op de harde marktlogica om de zaak draaiende te houden. De magische "bedrijfscultuur" waarover zoveel wordt gezeurd, betekent niets meer dan dat werkgevers inzien dat mensen door meer zaken worden gemotiveerd dan door louter materiële prikkels. En hier komt dan de sport om de hoek kijken. Via sponsoring van sportieve manifestaties trachten bedrijven hun imago intern op te poetsen. Werknemers zouden een warm gevoel van samenhang krijgen wanneer ze merken hoe hun onderneming op de sportvelden aanwezig is. Niet onwaar als analyse, maar wat dunnetjes. Concluderend. De drie verhalen vormen geenszins een samenhangend geheel, de argumentatie is slordig, de breedsprakelijke en niet gefundeerde uitspraken tieren welig en het geheel maakt enkel een indruk van haastwerk. "Homo Sportivus" is een slecht boek.

Patrick Stouthuysen

Philippe Simonnot: "Homo Sportivus. Sport, Capitalisme et Religion", Gallimard, Parijs 1988.

De Christelijke Arbeidersbeweging en de Media

Vanuit de Christelijke Arbeidersbeweging valt de afgelopen jaren een opvallend stijgende belangstelling voor het mediagebeuren waar te nemen. Uitgaande van de terechte vaststelling dat een aanzienlijk deel van de eigen doelgroep haar vrije tijd grotendeels opvult met televisie-kijken, hebben de Kristelijke Werkliedenbeweging (KWB) en het Centrum voor Arbeidersvorming en Cultuurbeleid (Centravoc) elk een vormingspakket uitgewerkt. Beide pakketten worden begeleid door een boek. Dit boek koop je niet als perswetenschapper, op zoek naar communicatiewetenschappelijke nieuwtjes. Daar dient het niet voor. Dit boek is daarentegen bestemd voor de leek, die tussen het lezen van Het Volk en het bekijken van "Hoger Lager" even in alle ernst wil nagaan hoe de media in elkaar zitten. Onder redactie van Herman Raus werd het een bevattelijk en luchtig geïllustreerd boek, een vormelijk verzorgde handleiding bij de KWB-vormingssessies "achter de schermen van het nieuws". Er wordt uitgebreid stilgestaan bij het medium krant, en dit op een vaak eerder normatieve dan genuanceerde wijze :

De achterkant van "de achterkant van het nieuws"

"Het Volk" wordt bijvoorbeeld geenszins kritisch benaderd. De lange weg tussen een nieuwsfeit en het uiteindelijke nieuwsbericht wordt daarentegen wel prima weergegeven. Naast het krantenmedium wordt ruime aandacht besteed aan de televisie en, in mindere mate, aan de "nieuwe media". Het hoofdstuk over televisie is echter bijzonder rommelig uitgewerkt en behandelt uitermate fragmentarisch en onvolledig de kenmerken dit medium. De ongetwijfeld goed bedoelde poging om de toekomst van openbare en vrije televisie in Vlaanderen te schetsen is helaas reeds al te sterk verouderd in het snel evoluerende medialandschap. In het boek wordt verhoudingsgewijs al te veel aandacht besteed aan de technische aspecten van de nieuwe media. Daarbij wordt nauwelijks of niet de link gelegd naar de inhoudelijke dimensie van de nieuwsberichtgeving, wat toch wel in

tegenstelling is met de initiële bedoeling van het boek. Het is dan ook allesbehalve duidelijk wat de band van dit hoofdstuk is met de rest van deze publicatie. Verdient het boek alle lof voor het idee achter dit initiatief - een vlotte en kritische inleiding tot het mediagebeuren voor een breed publiek-, enkele leemtes zijn toch niet iets te storend. Zo wordt niet stilgestaan bij het fenomeen radio (noch openbare noch vrije), net zo min als bij de weekbladpers. Een inhoudelijke en economische doorlichting van de Vlaamse weekbladpers ware toch wel aangewezen. De nochtans zeer wezenlijke rol van de reclame komt nauwelijks aan bod. Als eindbalans moeten we bijgevolg stellen dat ondanks de vlotte verpakking en de verstaanbare taal het boek inhoudelijk iets te dunnetjes uitvalt. Het boek is te veel een samenraapsel van losse teksten, hier en daar met wisselend succes bij mekaar geraapt. En dat is jammer gezien het zinvolle initiatief tot media-alfabetisering van de (christelijke) arbeiders en bedienenden.

Frans Mijnders

Herman RAUS (red.) "De achterkant van het nieuws". Leuven, Infodoc, 1987, 158 blz.

Kijken naar Dallas

Ook Centravoc wil de vormende toer op. Het presenteert "In het begin was er... Dallas" als een handleiding tot kritisch televisie-kijken, gericht naar het onderwijs en het vormingswerk toe. En in dit opzet slaagt men vrij aardig. Deze publicatie behandelt niet louter het fenomeen "Dallas". Het is slechts een aanleiding, een kapstok om een meer ruime analyse op te bouwen van het medium televisie. Zes auteurs introduceren daartoe een aantal klassieke begrippen als "dominante filmtaal", "beeldcultuur", "massakultuur", "bewustzijnsindustrie", enzovoort. Daarnaast worden effectief de Dallas-personages doorgelicht, de onderliggende maatschappijbeelden ontluisterd en de beeldstructuur geanalyseerd. Op zich biedt dit inderdaad een gebruiksklaar houvast voor elke leraar of vormingswerker die het fenomeen "Dallas" wil uitdiepen. Ook al gebruikt men "Dallas" slechts als

aanleiding tot een nadere analyse van het televisiemedium, de structurele band die er is met bijvoorbeeld de wijze waarop televisiejournals tot stand komen (stereotypering, beeldselectie, normatieve elementen, en dergelijke) komt niet uit de verf. Daardoor blijft het Dallasfenomeen nog al te zeer geïsoleerd van de rest van het programma-aanbod. Het probleem met dit boek is dat het tussen twee stoelen terecht komt. "De achterkant van het nieuws" pretendeert geen diepgang, maar wil een eenvoudige, vlotte wegwijzer in medialand zijn. "In het begin was er... Dallas" wil wel diepgang bieden maar doet dat niet echt. Daarvoor geeft het bijvoorbeeld te weinig onderliggende informatie over de context, de mediastrukturen en de economische bepaaldheid waarbinnen soap operas zoals Dallas tot stand komen. Dit tekort

heeft wellicht veel te maken met het zelfde euvel dat ook "De achterkant van het nieuws" raakt : het boek is een samenraapsel van bijdragen van verschillende auteurs. Zoiets doet bij de lezer het frustrerende beeld ontstaan van een moeizaam in mekaar gestoken en ingewikkelde puzzel waarbij men als de stukken eenmaal zijn opgebruikt nog steeds niet weet of de puzzel nu klaar is of niet. Al deze kritische elementen ten spijt moet de christelijke arbeidersbeweging worden meegegeven dat binnen de pogingen tot culturele emancipatie van de eigen doelgroep de nodige aandacht wordt besteed aan media-alfabetisering. Ook al blijft het bedroevend dat dit soort van acties al dan niet rechtstreeks de sfeer van de verzuiling blijven uitademen.

(fm)

In Het Begin was er Dallas... Een uitgave van Centravoc-Infodoc. Leuven, 1988, 147 blz.

Erika Raeven getekend

Nee, ik wil geen dekors tekenen voor Jommeke!

Erika Raeven woont in het piepkleine Brabantse dorpje Buizingen, nog altijd bij haar papa en mama. Ze is niet begaafd in het regelen van afspraken. Als we naar haar stamcafé in Halle rijden, blijkt dit etablissement gesloten. Altijd op maandag. In twee andere drankgelegenheden loeren de klanten zombie-achtig naar de bandopnemer. Het gesprek vindt uiteindelijk plaats in het gemeentepark van Halle, aan de oever van de waarlijk stinkende Zenne

Erika Raeven: "Ik wilde een jaar geleden bijna niet naar de prijsuitreiking in Turnhout komen. Zo beschaamd was ik over het tweede album van Thomas Rindt, "De Stad der Engelen". De Stripgidsprijs had ik voor "Moessonregens" gekregen, het eerste verhaal. Daar had ik een jaar aan gewerkt. Het vervolg moest op een half jaar klaar zijn. Daar heb ik dus dag en nacht aan gewerkt. Eén dag voor de stripbeurs in Turnhout, kreeg ik een exemplaar in handen. Verschrikkelijk. Slecht gedrukt, slecht ingekleurd, slecht getekend ook, ik was er niet goed van.

Mijn uitgever was toen "De Gulden Engel", de neventak van drukkerij Smits (het bedrijf staat op de rand van het bankroet, lvd). Het eerste album heb ik getekend voor 1.000 frank per pagina, 46.000 frank bruto in totaal dus. Voor het tweede deel heb ik meer gekregen: 4.000 frank per pagina, reken maar uit (184.000 frank bruto, alsjeblief, lvd). Auteursrechten op de verkoop heb ik nooit gezien. Van "Moessonregens" zouden er maar 8.000 exemplaren verkocht zijn. Ik geloof dat niet, met al de publiciteit die errond gemaakt is. Maar als ik met een advocaat achter mijn geld moet aanzitten, dan kost het mij meer dan het mij zou opbrengen. Ik ben dan bij uitgeverij CASTERMAN beland, en eigenlijk heel goed onthaald. Ik zou voor hen een gloednieuw verhaal

Bijna een jaar geleden, op Kladasdag, was striptekenares Erika Raeven nog het pronkstuk op de stripbeurs van de Warande in Turnhout. Ze kreeg daar de bronzen Adhemar of de tweejaarlijkse onderscheiding van de Stripgilde, voor haar debuuralbum "Moessonregens". Na het feest komt een zwart gat. Pas nu komt Erika Raeven opnieuw aan de oppervlakte met een kortverhaal in het stripmaandblad "Wordt vervolgd". Een gesprek over kommer & glitter & kwel in de stripwereld.

maken, want Thomas Rindt was de figuur van mijn scenarist Marcel Rouffa. Ik had een nieuwe held of heldin bedacht: Ripley, een helicopterpilote. Ik ben verzot op helicopters. De Nederlander Martin Lodewijk (zie bijvoorbeeld Agent 327, lvd) zou mijn nieuwe scenarist worden.

Maar dat klikte niet. Ik ben veel te individualistisch om met een scenarioschrijver te werken. Ik wil alles alleen doen. En zo heb ik een hele tijd helemaal géén strips meer getekend. Ik zat diep in de put. Casterman wilde proberen om mij in Frankrijk te lanceren, maar ik heb de afspraak daarover afgezegd. Ik heb dan reclamewerk gedaan, maar dat viel ook al tegen. Enorm hard werken voor bijna geen geld.

Net voor de zomer heb ik dan opnieuw contact genomen met Casterman. Ze wilden mij nog. Ik heb meteen een deadline afgesproken voor een kortverhaal ("Spinrag", Wordt Vervolgd, november). Nu werk ik helemaal alleen aan het eerste lange verhaal van Ripley. Het zal een avontuurlijke maar kwetsbare vrouw zijn met bruin haar. Als uitgeverij Casterman toehapt, dan geef ik mezelf een klein jaar om de strip af te maken. En als het dan niet lukt, tja... Néé, ik wil geen dekors tekenen voor Jommeke! En geen armen en benen bij Studio Vandersteen! (denkt na) Als 't niet lukt word ik maar barmeid.

Natuurlijk vind ik het vervelend om nog door mijn ouders onderhouden te worden. Maar striptekenen is mijn enige zekerheid. Ik kan niet anders. Toen ik nog jong was (Erika Raeven is nu 25, lvd) tekende ik uit idealisme, nu sta ik er veel nuchterder tegenover. Ik werk voor het geld, maar dat is er nog niet (aan het prikbord in de piepkleine tekenkamer hangen onbetaalde rekeningen van de sociale zekerheid, lvd). Ik sta achter met mijn bijdragen. De Kas wilde mij wel een herziening geven. Ik kreeg een brief dat ik als gehuwde vrouw 80.000 frank zou terugrijgen. Ik heb dan gebeld om te zeggen dat ik dat curieus vond omdat ik helemaal niet getrouwd ben. Lap, alle papieren terugsturen en toch betalen!"

Louis Van Dievel

Over woorden en daden

Over de ideologische en politieke relevantie van het socialisme tast men daarentegen volledig in het duister. Intellectuelen hebben er echter behoefte aan om orde in de chaos te scheppen én te praten. Daarom zijn congressen, colloquia en boeken over de betekenis en toekomst van het socialisme -steevast met een vraagteken- onvermijdelijk. Meer zelfs, die congressen en boeken worden een symptoom van inspiratieloosheid, bloedeloosheid, saaiheid en het immense déjà-vu van het politieke linkse denken in de jaren tachtig. "Een toekomst voor het socialisme?" is zo'n symptoom. Het is een verzameling teksten die in maart 1987 werden bediscussieerd aan de Rijksuniversiteit Groningen tijdens het symposium "Socialist Theory at the End of the Twentieth Century". Zeer vlug zal blijken dat ook deze keer de titel van het boek niet meer kan zijn dan een retorische vraag.

Feminisme, derde wereld, milieu
Het begint al met de in de wollige politicologentaal van Nederlandse hoogleraren gestelde inleiding van Nauta en Koenis. Hun "onttovering van het bipolaire socialisme" is de zoveelste omschrijving om te zeggen dat het negentiende-eeuwse antithese-model "kapitalisme-socialisme" in onze moderne welvaartsstaat heeft afgedaan. Van een alles oplossende ideologie, gestoeld op eenheid van theorie en praxis en klassenstrijd, kan geen sprake meer zijn. De nieuwe maatschappelijke structuren hebben de socialisten bovendien voor nieuwe problemen gesteld, waarvoor zij in het klassieke doctrinaire arsenaal geen oplossingen vinden, met name nieuwe vormen van marginalisering, het feminisme en de milieuproblematiek.

Het feminisme en de milieuproblemen komen in diverse andere bijdragen aan bod en tonen nog eens aan hoe zij binnen het socialistisch denken een "ideologisch schandaal" hebben ontlokt. Het blijkt dat de pretenties van het socialisme om zich te funderen als een geheel omsloten en compleet systeem dat alle problemen kan oplossen, ongegrond zijn. Helaas biedt het boek ook op dit gebied niets nieuws. De bijdrage van Lucas Reijnders over "Milieu en Socialisme" is werkelijk nietszeggend. De teksten over socialisme en feminisme schitteren door schraalheid. Frigga Haug herinnert ons eraan dat de heersende moraal seksgebonden is én onderdrukkend voor vrouwen. Volgens

Niets is zo troosteloos als in deze jaren boeken lezen over de vraag of het socialisme nog een betekenis en/of een toekomst heeft.

Telkens je zo een boek hebt verteerd, overvalt je het gevoel van "laat het nou allemaal maar even zitten". Wordt er dan binnen het linkse denken niets degelijks geproduceerd? O jawel, er wordt, buiten België natuurlijk, zeer veel geschreven, zo veel zelfs dat ook een specialist het onmogelijk kan bijhouden. Maar daar zit reeds een van de knelpunten: het socialisme is een academische kwestie geworden.

Mieke Aerts is de tijd van de Grote Theorie voorbij. Het verleden heeft de beperkingen van de "feminisme-socialisme"-hersenspinsels aangetoond. Nu gaat het om concrete gevechten om de organisatie van kennis en cultuurproductie. Elizabeth Wilson verzet zich tegen deze Foucauldiaanse micro-politiek en fragmentering. Paradoxaal genoeg komt zij echter ook tot de conclusie dat de kracht van het feminisme wel eens niet in de theorie maar in het subjectieve zou kunnen liggen. Te midden van de krampachtige worstelingen van de socialistische welvaartsintellectuelen klinken de bijdragen van Turok, Wuyts en Cammack over socialisme in Afrika en Latijns-Amerika merkwaardig wereldvreemd. De massieve

marxistische analyses over kolonialisme, neo-kapitalisme, imperialisme, de verhouding nationale bevrijding-socialisme en de pirouetten van de klassenanalyses zijn niet enkel onverteerbaar, maar ook ongeloofwaardig. Deze teksten kunnen ons slechts het besef bijbrengen dat dit soort analyses ver van ons bed staan sinds westers links in crisis is. Maar ze tonen ook aan dat we niks hebben gemist.

Moraal

Zoals de inleiders terecht opmerken, is er de laatste jaren heel wat aandacht gekomen voor de ethische dimensie van het socialisme, een reden om daaraan een apart hoofdstukje te wijden. Norman Geras wijst op de dubbelzinnigheid in het klassieke marxisme in zijn verzet tegen de hypocriete burgerlijke moraal. Dat verzet is immers zelf op morele gronden gesteund. Zijn conclusie: we mogen nu als linksen moreel zijn, maar toch niet naïef. We staan immers tegenover kwaadaardige sociale en materiële belangen. Veranderingen zullen er slechts komen door de praktische inzet van hen die daar materieel belang bij hebben, namelijk de arbeidersklasse. Zelf kiest Van Luijk voor de praxis-filosofen die de nadruk leggen op socialiteit en solidariteit als universele waarden. Michael Krätke is evenmin origineel, maar wel leuk. Als er nog kritiek mogelijk is op de welvaartsstaat, dan is het omdat socialisten geen vrede kunnen nemen met een sociaal beleid dat uitsluitend gebaseerd is op loonarbeid. Krätke pleit dan ook voor een vergoede "vrijwillige werkloosheid" (cfr. het basisinkomen). Naast het recht een workaholic te zijn, staat het recht op luiheid.

De staat

Een ander oud probleem dat socialisten in de neo-liberale tijd belaagt, is de verhouding staat-maatschappij. Dick Pels brengt daarbij onverwacht een pleidooi voor een nieuw corporatisme, een provocerende stelling gelet op de historische connotaties van dat concept. Dat nieuwe corporatisme moet wel democratisch zijn, maar de talloze verwijzingen naar Durkheim, De Man en Déat kunnen moeilijk leiden naar iets nieuws en deugdelijks. Kan het zijn dat Pels, in een verwoede poging origineel te zijn, het wat te ver is gaan zoeken? In ieder geval kon de idee zich lenen tot een felle reactie, maar Siep Stuurman komt daarin niet verder dan wat

bellen blazen.

Jan Pronk wil gewoon van de hele wereld een Westeuropese, sociaal-democratische verzorgingsstaat maken, gesteund op een uitgebreide mondiale publieke sector. Is dat geen fluitje van een cent? Is dit wel wenselijk. Buiten kijf staat dat dit pleidooi een gedroomde kluit is voor Paul Kalma, die met zijn liberaal socialisme in de PvdA al heel wat gemoederen in beweging heeft gebracht. Kalma is een van de weinigen die het voordeel van de duidelijkheid heeft. Volgens hem is in een democratische samenleving, om een aantal aan de democratie inherente redenen, het sturend vermogen van de staat beperkt. Neo-liberalen hebben ongelijk als ze beweren dat de planning de vrijheid bedreigt. De vrijheid bedreigt integendeel de planning en dat zit de socialisten dwars. Tegenover de neo-liberale aanval moeten socialisten niet krampachtig de verzorgingsstaat verdedigen, maar de mythe van de zelfregulerende kracht van de markt bestrijden. De verhouding markt-staat moet pragmatisch en met efficiëntie-criteria worden benaderd. Op die manier kan de verzorgingsstaat worden vernieuwd. Socialisten kunnen de ogen niet sluiten voor het feit dat democratie en kapitalisme samenhangen. Het kapitalisme is een noodzakelijke, zij het geen voldoende voorwaarde voor democratie. Dat Kalma's theorie tot bedenkelijke gevolgen leidt, toont hij zelf aan waar hij stelt dat de Westeuropese sociaal-democratie ongeloofwaardig is, wanneer zij de problemen van de derde wereld vooropstelt. De oplossing van die problemen moet door de arme landen zelf gebeuren. In vele opzichten vind ik Kalma een hedendaagse Bernstein. De sociaal-democratie, zegt Kalma, is "op goede gronden" conservatieve trekken gaan vertonen. Kalma's ideeën zijn een pleidooi om die actuele dagdagelijkse werkelijkheid ook intellectueel te aanvaarden en naar dat inzicht te handelen.

Radicale democratie

Naast Kalma leveren Oscar Negt en Martin Jay het interessantste huiswerk af. Inhoudelijk zijn er echter nauwelijks overeenkomsten. Voor Negt zijn een aantal fundamentele beginselen van het socialisme uitgehold. Het huidige systeem van arbeid is een anachronisme; technologische evolutie en "vooruitgang" zijn in hun destructiviteit een probleem op zich geworden; de ontwikkeling van produktiekrachten heeft een nefaste fetisjwaarde gekregen; de tradi-

tionele arbeidersbeweging kan de culturele crisis niet beantwoorden; nieuwe emancipatiebewegingen staan haaks op het klassieke socialisme; de subjectieve factor wordt zo goed als genegeerd; een naïef internationalisme heeft de culturele diversiteit miskend; in het reële socialisme wordt de theorie gereduceerd tot een modernisering van het land. Ontdaan van alle literatuur brengt ook Negt weinig origineels. Toch geeft hij een goed totaalbeeld van de problemen waarmee de socialistische theorie wordt geconfronteerd. Nee, ook bij Negt moeten we geen toekomstperspectieven verwachten, ten hoogste twee aanwijzingen. Ten eerste: elke rehabilitatie van de utopie moet gepaard gaan met de revaluatie van het subject. En twee: de theorie moet worden geherwaardeerd. Links heeft zich in de maatschappelijke draaimolen laten vangen en is onverdroten bezig de wereld te veranderen in plaats van haar te interpreteren. Dat is fataal. De theorie moet niet in de praktijk worden omgezet: zij heeft louter een oriënterende functie.

Martin Jay maakt een merkwaardige vergelijking tussen het socialisme van het einde van deze twintigste eeuw en de verbrokkeling van de burgerlijke idealen

THE END OF IDEOLOGY!

tijdens het negentiende-eeuwse fin-de-siècle. Voor hem is de geschiedenis van het westerse marxisme immers het verhaal van het voortschrijdend verval van de hoop op een sociale en culturele harmonie. Naast een onmiskenbaar narcisme ziet Jay ook een nieuwe belangstelling voor de waarde van de politiek binnen de pluriforme burgerlijke maatschappij, wat vergezeld gaat van de herwaardering van de burgerlijke democratie. Op dit punt volgt de theorie trouwens de praktijk in Oost-Europa en de derde wereld en trekt zij haar conclusies uit de autoritaire reële socialismen. Het socialisme verdedigt nu ook de burgerlijke moderniteit. Voor Habermas is het socialisme in wezen een correctie op het eenzijdige, kapitalisti-

sche rationaliseringsproces. Ondanks een zekere melancholie constateert Jay geen wanhoop zoals bij de negentiende-eeuwse decadenten. Het messianisme heeft gewoon plaats gemaakt voor een sobere politiek van de mondigheid waarbij de utopie slechts voorwaarden kan schetsen maar nooit een ontwerp voor een levensvorm kan zijn. Radicale democratische politiek is de verdediging van de emancipatorische verworvenheden van de Verlichting en een laveren tussen de totalitaire mythe van de Ideale Stad en het positivistisch pragmatisme van reformisten zonder project.

In zijn kritiek wijst Ger Harmsen terecht op het artificiële van Jays vergelijking en brengt hij belangrijke historische correcties aan. Toch raakt dit niet de essentie van Jays betoog. Harmsen scoort wel een punt waar hij stelt dat Jay de arbeidersbeweging volledig buiten beschouwing laat en het socialisme behandelt als een besogne van intellectuelen. Maar Harmsen gaat zelf de groteske toer op als hij het doet voorkomen alsof de arbeidersbewegingen door een soort list van de rede reeds lang het verstandige pad van het revisionisme zijn opgegaan, terwijl de linkse intellectuelen nog altijd bezig zijn het einde van de chiliastische droom te verwerken. Ten gronde is Harmsen het eens met de vaststellingen en opties van Jay, alleen, hebben noch Jay, noch ik het dan over de socialistische theorie van de eenentwintigste eeuw gehad. En daarmee raakt Harmsen de kern van het debat. Als er immers één rode draad doorheen het boek loopt, dan is het de vaststelling dat geen enkele van de gerenommeerde medewerkers verder komt dan historische en analytische beschrijvingen. Wanneer ik logische conclusies zou moeten trekken uit deze en gelijkaardige studies, zou ik tot de slotsom moeten komen dat "het" socialisme inderdaad geen toekomst meer heeft. Er bieden zich -gelukkig maar- wél emanciperende toekomstperspectieven aan en de tendens die Jay -vooral geïnspireerd door Habermas- beschrijft, lijkt mij inderdaad een van de belangrijkste. Alleen is het de vraag of dat nog onder de noemer socialisme kan worden gebracht. Harmsen had beter de vraag gesteld of er nog wel kán worden gepraat over een socialistische theorie van de eenentwintigste eeuw. Zullen we daarover eens een colloquium houden?

Nico Jacquemin

"Een toekomst voor het socialisme?", red. L.W. Nauta en J.P. Koenis, Van Gennep, Amsterdam, 1988, 268p.

Culturen niet als burens, maar als familieleden. Anderzijds moeten ze het onderscheid tussen 'high' (Mozart, Kafka, Klee) en 'low culture' (Madonna, Kon-saliek, Kamagurka) in ere houden om de toenemende 'McDonaldisering' (Leo Geerts) van de Europese cultuur tegen te gaan. In *De ondergang van het denken* haalt Finkielkraut vernietigend uit naar het cultuurrelativisme en het postmodernisme, twee stromingen die zijn heilige huisjes met een sloophamer te lijf gaan.

"Oost west Europa best"

Het cultuurrelativisme is de tegenhanger van het ethocentrisme, door de Amerikaanse antropoloog Melville Herskovits gedefinieerd als "the point of view that one's own way of life is to be preferred to all others". In de negentiende eeuw bouwden Europese evolutionistische antropologen de 'oost west, Europa best'-mentaliteit om tot een 'wetenschappelijke' theorie. Volgens hen doorliepen alle volkeren ter wereld eenzelfde proces van culturele vooruitgang, dat zijn bekroning vond in een staat van 'beschaving'. Het enige verschil tussen Europa en de rest van de planeet was het tempo: Europa had dit eindstadium al bereikt, de andere werelddelen lagen ver achterop. De kolonialen maakten van deze theorie handig gebruik om hun imperialisme te bedekken met een mantel van nobele naastenliefde: "De hoog ontwikkelde naties hadden een opdracht: zij dienden de gang van de niet-Europeanen naar ontwikkeling en welzijn te versnellen". (p. 57)

Dekolonisatiefilosofie

De grondidee van het cultuurrelativisme is dat de Cultuur van het Mensdom uiteenvalt in een bonte verzameling unieke, onderling onvergelykbare culturen: maatstaven zijn cultuurgebonden en transculturele waardeoordelen bezitten bijgevolg slechts relatieve, niet veralgemeenbare geldigheid. Conclusie: alle culturen zijn principieel gelijkwaardig. In de ogen van cultuurrelativisten lijden Europacentristen daarom aan een hoogst ongezonde vorm van zelfverabsolutering en als antidotum verkondigen ze wat Finkielkraut de "dekolonisatiefilosofie" noemt: Europa moet "ontvankelijk worden voor de rede van anderen". (p. 58) Finkielkraut verwijt de cultuurrelativisten dat ze vervallen in een nieuwsoortig ethocentrisme, "cultureel racisme". Hameren op de onherleidbare eigenheid en de radicale andersheid van elke cultuur betekent zoveel als de verschillen tussen

Het onbehagen van Alain Finkielkraut

Voor welke doelstellingen horen Europese intellectuelen zich anno 1988 in te zetten? Volgens de Franse filosoof

Alain Finkielkraut kan en mag daarover geen twijfel bestaan. Enerzijds moeten ze de volkeren der aarde nader tot elkaar brengen door een universeel geldig normenstelsel uit te bouwen dat Fransen, Chinezen en Mexicanen verenigt in een mondiale cultuur.

culturen verabsoluteren. Het ideaal van een mondiale cultuur wordt meteen naar het rijk der hersenschimmen verwezen. De "dekolonisatiefilosofie" leidt volgens Finkielkraut bovendien regelrecht naar een star conservatisme, dat het individuele politiek en cultureel geen bewegingsvrijheid toestaat. Het behoud van de culturele identiteit, inzet van de anti-koloniale bevrijdingstrijd, wordt na de dekolonisatie voor enggeestige nationalistische motief om de maatschappelijke dynamiek aan banden te leggen.

Tenslotte stelt Finkielkraut dat het cultuurrelativisme op moreel vlak uitloopt op antihumanisme. Tout tolérer, c'est tout pardonner. Wanneer de pleitbezorgers van de multiculturele samenleving eisen dat de zeden en gewoonten van de immigranten gerespecteerd worden, ontnemen ze hen daarmee elke kans om zich te ontworstelen aan de soms verstikkende wurggreep van hun cultuur. Kortom, cultuurrelativisten pinnen het individu vast op zijn cultuur.

Algemene vervlakking

Voor postmodernisten is alles cultuur: voetballer en choreograaf, schilder en modeontwerper, schrijver en copywriter, musicus en rockzanger, allemaal zijn ze even creatief". (p. 109) Ze roepen de "Jongere" uit tot maat van alle dingen en zetten de deur wagenwijd open voor hedonisme, nihilisme en narcissisme: "Wij leven in het tijdperk van 'je lekker voelen'

: er is geen waarheid en geen leugen meer, geen cliché of creatieve inspiratie, geen schoonheid en geen lelijkheid, maar een eindeloos palet van genoegens, allemaal verschillend en allemaal gelijk". (p. 112) Kortom, de postmodernisten zwengelen een algemene vervlakking aan waaraan het avondland cultureel tenonder dreigt te gaan.

Finkielkraut schrijft briljant, wat van de meeste filosofen helaas niet gezegd kan worden, maar bol van originele ideeën staat zijn boekje niet. Zijn kritiek op het cultuurrelativisme vind je geheel terug in Ton Lemaire's "Over de waarde van culturen", een schitterende studie uit 1976. Ook Finkielkraut's kritiek op de nivellerende van de Europese cultuur is niet nieuw: al in 1947 spuwden Max Horkheimer en Theodor Adorno hun gal uit over de 'cultuurindustrie'.

Finkielkraut heeft er een handje van weg om zijn dromen voor werkelijkheid te nemen. Op p. 103 schrijft hij: "De geest van de Europese Nieuwe Tijd weet zich heel goed in de aanwezigheid van nationale of religieuze minderheden te schikken, op voorwaarde dat zij bestaan... uit vrije, gelijke mensen". Juist ja. Spijtig natuurlijk dat in Europa zo weinig van die geest te bespeuren valt. Hoe verklaar je anders de eeuwenlange onderdrukking van de joden, om van de concentratiekampen maar te zwijgen? Als minderheidsgroepen uit vrije en gelijke mensen moeten bestaan, moet je hen wel de kans geven zich zo op te stellen. Aangezien politieke vluchtelingen niet onmiddellijk met open armen onthaald worden, het voorstel van stemrecht voor gastarbeiders niet bepaald met enthousiasme begroet wordt, en immigranten bij voorkeur als wegwerpartikels beschouwd worden, lijkt het erop dat Europa daar niet veel zin in heeft.

Jazz

Alhoewel Finkielkraut het cultuurrelativisme ongenueanceerd en karikaturaal voorstelt, bevat zijn kritiek veel waars. Het antwoord op een cruciale vraag blijft hij echter schuldig: als hij een mondiale cultuur wil opbouwen op basis van een absoluut en daarom intercultureel geldig normenstelsel, hoe ontkom je dan aan ethocentrische koloniale stijl? Het ontbreekt Finkielkraut's credo aan een stevig fundament. Is Lemaire's boek al in het Frans vertaald?

Aldo Martin

Alain Finkielkraut: "De ondergang van het denken", Uitgeverij Contact, Amsterdam, 1988, 140 blz., vertaald door Greetje van den Bergh.

DOSSIER

Uitgeverijen in Vlaanderen

Wachten op Godot ?

"Een boek zélf aan de man brengen is een catastrofale onderneming, een uitgever neemt het niet 1. omdat hij het zelf niet heeft gedrukt; 2. omdat hij niet kapitaalkrchtig is, of geen risico aandurft; 3. omdat alle dingen die hij niet zelf onderneemt hem duidelijk onverschillig laten". Een citaat van een obscuur, miskend auteur ? Een krasse uitspraak van een insider na vijf dagen

vruchteloos rondsjouwen met karrevrachten onverkoopte boeken op de recente Frankfurter Buchmesse ? Bedoelde zin komt uit Het Boek in Vlaanderen, editie 1930. Zijn auteur : Stijn Streuvels. Misschien zou het verhelderend zijn even na te gaan of 60 jaar later deze wat sloganeske uitspraak oubollig klinkt of niet ? Of beter : uitgeven in Vlaanderen, hoe zit dat nu ?

Op zoek naar cijfers

Een haast onoverkomelijk probleem in deze materie is het bijna volledig ontbreken van enig betrouwbaar cijfermateriaal. De VBVB (Vereniging ter Bevordering van het Vlaamse Boekwezen) geeft elk jaar een statistisch overzicht met vaak heel precieze cijfers omtrent de produktie van boeken. Dan neem je bijvoorbeeld dat in 1985, 82 uitgevers goed waren voor 2.714 eigen Vlaamse uitgaven, mooi opgesplitst volgens verschillende genres. Weinig of geen uitgevers willen iets kwijt over omzet, bestedingspatroon van de consument, import uit Nederland enzovoort. Het educatieve boek is een haast exclusieve Vlaamse aangelegenheid, met 83% eigen produktie. Vele educatieve boeken worden echter uitgegeven door Vlaamse vestigingen van Nederlandse uitgeverijhuizen. Ook de stripmarkt is voor het merendeel in Vlaamse (of liever Belgische) handen, met 67% van de markt. Wat het wetenschappelijke boek betreft, vormt de Vlaamse uitgeversinbreng ook een meerderheid : 60% van een markt van naar schatting 1,6 miljard BF. Het sterk gekleurde beeld van de Vlaamse boekenmarkt is vooral te vinden in het *algemene boek*. Juist dit algemene boek krijgt de meeste publiciteit via persvoorstellingen, recensies in dag- en week-

bladen, kortom het mediagebeuren in zijn geheel. Welnu, voor de totale markt van het algemene boek komt 70% uit import en 30% uit Vlaamse boekproducties, en dit met een omzetniveau (nog steeds 1983) van ongeveer 5 miljard BF. Een eerste conclusie : de Vlaamse boekenbranche, zeker wat het literaire betreft, wordt in grote mate beïnvloed door Nederland.

Het verdriet van de Vlaamse literatuur

In 1876 moeten de erfgenamen van de Moretussen het Plantijnse huis aan de Vrijdagmarkt verkopen aan de stad Antwerpen, die het openstelt als museum. Beroemde Vlaamse auteurs publiceren rond de eeuwwisseling en zelfs later, bij Noordnederlandse uitgevers : Streuvels bij Veen, Van de Woestijne bij van Dishoeck, Buysse bij Holkema en Warendorf, Teirlinck bij Querido. Historische gronden kunnen deze situatie slechts gedeeltelijk uitleggen. De Vlaamse ontvoeringsstrijd was in de beginjaren ook en vooral een strijd voor de erkenning van de eigen cultuur. Dat hierin veel energie gestoken werd, verklaart maar ten dele dat grote uitgevers en boekhandels in de negentiende eeuw hier veelal afwezig blijven. Structurele oorzaken moeten hiervoor ook aangehaald worden. De tech-

nische verzorging van het boek laat soms te wensen over. De distributie over het hele taalgebied is zeker niet optimaal. Honorering van auteurs, die dikwijls van hun pen moeten leven, blijft problematisch. Nederland beschikt hierin over een grote traditie. In 1815 werd de "Vereeniging ter bescherming van de belangen des Boekhandels" opgericht. De hele branche beschikte dus al vroeg over een goed geoliede belangenbehartiging. Belangrijke uitgevers, zoals Thieme, Wolters, Brill, Sijthoff, Nijhoff en anderen waren toen al begrippen. En ondanks de culturele bloei van Vlaanderen na de eerste taalwetten blijft de wanverhouding tussen Noord en Zuid tijdens de eerste helft van de twintigste eeuw bestaan.

Uitgeverij Manteau verdient hier wel een aparte vermelding. In 1938 stichtte *Angèle Manteau* haar uitgeverij, gegroeid uit een importboekhandel in Brussel. Al vlug werd het een trekpleister voor ontlukend talent. Vrijzinnige schrijvers als *Boon*, *Lampo*, *Van Aken* en *Daisne* vinden tijdens de oorlogsjaren onderdak bij Manteau. De enige Vlaamse uitgever die zich los van de katholieke traditie weet te ontplooiën, blijft nu nog een onmisbare schakel in ons soms dorre cultuurlandschap.

Ook voor Manteau bleken op termijn de voorstellen uit het Noorden zo aantrekke-

lijk dat de uitgeverij in 1978 een toevlucht zocht bij Elsevier, die op haar beurt in 1987 in handen viel van René Malherbe, opkoper van de Standaard Uitgeverij in 1986. Ook Manteau is dus een onderdeel geworden van een Nederlands concern.

Het boek : massaproduct ?

Pas in de jaren '60 heeft het boekenvak zijn oude ambachtelijke roots de rug toegekeerd. Voor de kapitalistische economie is het dus een laatbloeiër van formaat. Deze overgang gaat gepaard met belangrijke structurele schokgolven, zoals kenmerkend voor andere verouderde industrietakken. Ook in het boekenvak spreekt men van *monopolisering*. Expansie wordt bereikt door een efficiënte uitbouw van een monopoliepositie, die niet alleen van technische aard is maar ook ideologisch. Getuige hiervan is de verzuiling die ook in de boekenbranche welig tiert. Concernvorming is dus bijna onvermijdelijk. De potentiële markt wordt stilaan één grote laagvlakte, waaruit slechts enkelen uitsteken, die dan nog een nagenoeg identiek produkt aanbieden. Ons beperkt taalgebied kan die evolutie alleen maar versnellen.

Stijgende prijzen, stagnerende afzet, afnemende werkgelegenheid en overproductie, het zijn de gevolgen van de algemene wereldcrisis die in de boekenbranche bijzonder hard toeslaat. Het algemene boek is nu eenmaal een luxeartikel, en als zodanig het eerste slachtoffer van schommelingen in de conjunctuur. Deze grote kwetsbaarheid wordt nog versterkt door de omstandigheid dat er voor lezers met een krappe beurs een redelijk en goedkoop alternatief bestaat, de bibliotheken. Sommige uitgeverij hebben op die crisis-situatie gereageerd door goedkope paperback in eenmalige editie op de markt te brengen. De paperback heeft meer status dan de pocket, maar vooral de winstmarge ligt een stuk hoger. Het is een middel als een ander om de dalende omzet, en dus de neergang in de gemiddelde verkochte oplage tegen te gaan. Wel kan je stellen dat zulke uitgaven nog een kortere levenscyclus hebben dan andere. Dus verdwijnen ze vlugger in de ramsj. Ter vergelijking, in de VS moet een boek op minder dan een maand zijn succes bewijzen.

De aparte structuur van de boekindustrie, extra belast door de crisisverschijnselen, heeft de concernvorming in het Vlaamse

boekenvak alleen maar versneld.

Lichtpunt

Deze vaststelling zou tot pessimistische uitlatingen leiden, als er in Vlaanderen geen uitgeverij waren die duidelijk een eigen profiel uitdragen. Zo sloegen in het voorjaar een tiental uitgeverij, stuk voor stuk kleinschalige, jonge bedrijven, de handen in elkaar om tot een gezamenlijke promotie te komen. Een nooit geziene actie in Vlaanderen.

Namen ? *Clavis, Dedalus, Epo, Facet, Jempie Herrebout, Infodok, Loempia, Pablo Neruda Fonds, Poëziecentrum* en Z. Er werd een selectiepakket van titels samengesteld, zodat de deelnemende boekhandels extra aandacht konden schenken aan uitgaven die vaak als "marginaal" of "moeilijk" omschreven stonden. De actie *Saldo's* was geboren. Met als bedoeling : "met medewerking van de media de aandacht vestigen op en een gesprek op gang brengen over de intrinsieke mogelijkheden van zelfstandige Vlaamse uitgeverij anno 1988. De economische, sociale en culturele consequenties hiervan verdienen om de belangstelling van een ruim publiek te hebben".

Wat is de ervaring, een half jaar later ? *Uitgeverij Dedalus*, ontstaan in 1981 als VZW en in 1988 opgenomen in de Nederlandse *Singel-groep* (met *Arbeiderspers, Querido, Nijgh* en van *Ditmar*), is een van die jonge bedrijven die in Vlaanderen een dynamisch beleid voeren. In 1987 besluit de Vlaamse Boekverkoopbond een boekenweekgeschenk in het leven te roepen, wat al tientallen jaren in Nederland bestaat. Auteur wordt *Hugo Claus*, titel *Château Migraine*. Wie tijdens de boekenbeurs in een erkende boekhandel voor 500 BF boeken koopt, krijgt dit boekje gratis. Producent is uitgeverij *Dedalus*. *Rudy Vanschoonbeek*, samen met *Ronald Grossey* de bezieler van het bedrijf, over zijn ervaring als "succesrijk" Vlaams uitgever : "Wij proberen een specialistisch fonds op te bouwen door in te pikken op specifieke vragen, die tot nu toe geen respons kregen in de Vlaamse uitgeverijwereld. Zo hebben wij een *Toneelreeks*, met teksten die door Vlaamse theatergezelschappen worden opgevoerd. Een gebied waar we baanbrekend werk verrichten. Er is een reeks gericht op een ruimer publiek, met boeken van mediavedetten, zoals *Michel Follet* of *Mark Uytterhoeven*. Zonder onze zuiver literaire boeken te vergeten".

Toch werd de eigen financiële draagkracht vlug onvoldoende. Toen begin dit

jaar verschillende uitgeverij met voorstellen kwamen, was de keuze niet moeilijk. Het werd de *Weekbladpers*. Het voorstel was aantrekkelijk : onderdak worden van de *Singel-groep* en zelfstandig blijven uitgeven. *Rudy Vanschoonbeek* : "Nederlanders hebben altijd oog gehad voor potentiële nieuwe markten. Welnu, Vlaanderen is er zo een. Maar in Vlaanderen is er geen kapitaal dat bereid is te investeren in uitgeverijbedrijven. Dat mogen we niet uit het oog verliezen. De zelfstandige uitgeverij die nog overblijven, zoals bijvoorbeeld *Lannoo* en *Epo* worden gefinancierd door eigen middelen, hetzij door een boekhandel, hetzij door een drukkerij die opdrachten voor anderen uitvoert. Dankzij de *Weekbladpers* kan ik me de hele dag bezighouden met uitgeven. Bovendien wordt je geruggesteund door de know-how van het moederbedrijf, dat ook garant staat voor een goede distributie".

Jempie Herrebout is uitgever in Brugge. Ook hij maakt boeken voor een gericht publiek : regionale uitgaven, kunstboeken, toeristische gidsen. Hij blijft ijveren voor een eigen gelaat in de Vlaamse boekenwereld. "Belangrijk is de volledige productie in eigen handen te houden. Tot nu toe lukt dat wel, de boeken worden gemaakt door een team van 40 mensen. Toch moet je constateren dat je als Vlaamse uitgever in Nederland niet aan de bak komt. Het is haast een schizofrene situatie." Een echte uitbouw van de Vlaamse uitgeverijwereld is dus wel mogelijk door een duidelijke profilering. Degelijk werk brengen is de tweede voorwaarde.

Sponsoring = promotie ?

Of eventuele *sponsoring* kan baten, blijft een discussiepunt. Voor onze gesprekspartners is het antwoord duidelijk : ja, maar.

Jempie Herrebout : "Sponsoring is noodzakelijk, wel moet de sponsor een reden hebben om een bepaald project te helpen financieren. Ook moet de uitgeverij zich niet gedwongen voelen bepaalde dingen te doen of te laten".

Rudy Vanschoonbeek : "Het is geen must, maar het drukt de prijs. Alleen moet het produkt er zich voor lenen. Wat voor toneelteksten kan, is voor een dichtbundel soms moeilijk. De sponsor moet zich kunnen vereenzelvigen met het imago van het boek".

Dedalus geeft haar toneelteksten uit met de hulp van enkele sponsors, waardoor de verkoopprijs op 295 BF gebracht wordt.

“Het komt erop aan hun naam zo discreet mogelijk op de omslag te vermelden in ruil voor een paar tienduizenden franken en/of boekjes die ze krijgen om uit te delen. Zo komt je produkt bij mensen die misschien niet zo makkelijk een boekhandel binnenstappen”.

Promotie door de overheid zou, volgens sommigen, een alternatief voor sponsoring kunnen zijn. Zou *subsidiering* uiteindelijk de reddingsboei zijn voor literair talent dat dreigt te verzuipen tussen verpulping en verhollandsing? Een debat dat ooit eens uitvoerig aan bod mag komen, ook in deze kolommen. Laat ons voorlopig en terloops zeggen dat de politieke

doelstelling van Gemeenschapsminister Dewael subsidiëring zeker niet in de hand werkt. Steun aan de auteur kan nog wel, maar een per definitie commerciële instelling als een uitgeverij dient te beantwoorden aan de economische wetten van het neo-liberale denken. Subsidie is concurrentievervalsing en hoort hier dus niet thuis. Toch zou een dynamische promotie van de Vlaamse literatuur welkom zijn. De Commissie ter Bevordering van de Nederlandstalige literatuur in België voert, bij gebrek aan middelen, een beleid dat de laatste jaren op een bijzonder laag pitje staat.

Vlaanderen heeft zeker de potentiële

kracht in zich voor een groeiende boekenbranche. Voorwaarden zijn: kleinschaligheid in ere houden, prima produkties afleveren, werken naar een gericht publiek. Kapitaal mag dan wel uit het Noorden komen, maar dit belet niet een volledige zelfstandigheid in doen en laten. Hierin is dan ook een rol weggelegd voor de overheid. In Frankrijk werd in de begroting 1989 door de socialistische regering Rocard extra aandacht besteed aan onderwijs, wetenschapsbeleid en cultuur. En dit zijn jammer genoeg de sectoren waarin bij ons in Vlaanderen zo fors bezuinigd werd. Moeten we nog lang wachten op Godot?

Jacques Laermans

“Met die stiel is iets te verdienen. Zonder te stoeven, dat had hem al ne schone cent opgebracht. Maar met de onderpastoor was niets aan te vangen. Dat moet ik immers niet weten. Ne goeie commercant, joeng, die klaagt”. Gerard Walschap, Adelaide, 1929.

Het is sedert jaren de gewoonte, vooral in boekverkoperskringen, om met die ge-laaitsuitdrukking waaraan je boekmensen over de hele wereld herkent, te stellen dat het boek zijn toekomst achter de rug heeft. Ik vermoed dat het al een onderwerp was op de Kneipabende tijdens de eerste Frankfurter Buchmesse.

Het boek is altijd te duur geweest en graaft daardoor zijn eigen graf, enthousiast bijgestaan door uitgeverij, die -dat is algemeen bekend- hun best doen om het produkt naar de knoppen te helpen. Iedereen die ooit een boek heeft uitgegeven, zal het beamen.

Het wiel is een geniale uitvinding, die we nog dagelijks niet alleen achteloos gebruiken, maar ook nog van tijd tot tijd verbeteren. We twisten er niet over. De codexvorm van het boek is even geniaal, er is nog geen goedkoper en sneller instrument bedacht om informatie na te slaan, maar er moet over gezeurd worden. Het heeft duidelijk geen zin om te verwijzen naar de evolutie die ervoor zorgde dat in min of meer geciviliseerde streken iedereen over boeken kan beschikken. Altijd is er wel een goed geïnformeerde vakidoot die het einde van dit oubollige alaan proclameert. Ik zal de laatste zijn om te ontkennen dat de Boeing een prachtig ding is om naar een ander continent te reizen, maar het is een verdomd onhandig spul om er de straat mee over te steken. Laat ik niemand in het ongewisse laten:

Uitgeven: moeilijk of niet?

boeken uitgeven was niet moeilijk. Vandaar dat het vak de onwaarschijnlijkste figuren aantrok. Sir Stanley Unwin, ooit voorzitter van het International Publishers Congres, had er een verhaal over. Een van zijn vrienden zong de lof van zijn zonen: de eerste was een briljant advocaat, de tweede met een overdonderende meerderheid naar het parlement gestuurd, de derde een begaafd musicus. Met de jongste echter ging het niet zo best. Die bleek nergens thuis te horen. “Kun je hem niet bij jou in de uitgeverij gebruiken?” Ik hoorde het verhaal van Sir Stanley zelf toen ik in 1957 als “junior” mijn eerste Frankfurter beurs bijwoonde en het maakte een blijvende indruk op me, net zoals later The Peter's Principle. Ik verkeerde meer dan dertig jaar in de gelegenheid om verhaal en principe te toet-

sen aan mezelf en mijn kompanen en het gaf me telkens een schok van blijde herkenning.

Uitgevers plachten weliswaar geboren te worden, maar moesten het nadien zelf uitzoeken. Zij ontwikkelden in het beste geval een excentrieke persoonlijkheid, die hen in boeiende conflicten bracht met hun omgeving: familie, personeel, leveranciers, klanten en zeker hun auteurs. Zij zijn helaas uitgestorven, het waren dinosaurussen, zij het dan met een te groot hoofd voor een te klein lichaam. Ik denk dat Geert Van Oorschot zo'n uitgever-beest was. Ik prijs me gelukkig dat ik er een paar heb gekend. Uitgevers met dit soort van temperament, maar die later werden geboren en dus in een werknemerstoestand verzeilden, was een ander lot beschoren.

Is boeken uitgeven moeilijk?

Laat ik niemand in het ongewisse laten: boeken uitgeven is niet moeilijk. Wie vandaag carrière wil maken in de wat grotere ‘uitgeverseenheid’ (er zijn ook divisies), mag geen last hebben van ervaring in het vak. Ervaring in een ander vak strekt tot aanbeveling, liefst in marketing. De schoenenbranche is mooi meegenomen, soep in blik uitstekend, het summum wellicht de benzinebusiness: daar heb je te maken met hooguit vijf produkten (tenzij je bij Seca werkt): regular met lood, regular zonder lood, super met lood, super zonder lood, diesel, wat dus een prima houding tegenover de fondslijst

van de uitgeverij garandeert. Daar ga je met opgestroopte mouwen ongenadig in te keer, je houdt zo'n vijf produkten over en binnen de kortste keren niets. Dan pas kun je aan instant uitgeven gaan doen: moppenboeken voor het kleinste kamertje (weg na 365 keer vegen), aquaria, hondjes, poezen, pony's, kanariepieten, roerbakken in de wong, fiscusneuken, turbotaal.

Het is natuurlijk vervelend dat je met boeken moet omgaan. Die krenge hebben namelijk de neiging om in magazijnen beton te staan vreten. Verstandiger is het een functie te kiezen die met het administreren van deze bizarre handel te maken heeft. Hier treedt niet alleen het Principe van Peter op, men kan er vooral de Eerste Wet van Parkinson indrukwekkend zien toepassen. Drommen functionarissen met topsalarissen hoeven geen moeite te doen om te verbergen dat zij boeken haten, het komt hen ten goede, want zij staan alleszins met hun vijf poten op de grond.

Toen Jos Vandeloop en ik nog collega's waren bij Standaard Uitgeverij, was het voor de uitgevers aldaar een standaard-procedure om op maandagochtend met di-recteur Antoon Sap te vergaderen, wat er vooral in bestond onze weekagenda voor te lezen en daar gewichtig over te doen. Jos, voor wie in feodale tijden een prachtige loopbaan als hofnar zou zijn weggelegd, vertelde bij zo'n gelegenheid zijn "I had a dream". Hij had gedroomd dat in het gebouw van Standaard Uitgeverij alle verdiepingen waren ingenomen door een enorme computerconfiguratie, omringd door weelderige kantoren waarin boekhouders en aanverwant tuig hun dagen doorbrachten met het over en weer dragen van computerlistings, het doen biepen van beeldschermen en het bewieroken van elkaar, in feite: misdienaars van voor het Concilie. Nu en dan werd een bezoek gebracht aan de kelder. Daar zaten in een uiteraard stoffige en met een peertje van 24W verlichte hoek enkele kerels die zich onledig hielden, de viezerds, met het voortbrengen van boeken! Vol afschuw werden zij met de vinger gewezen, waarna het frisse volkje, opgelucht dat zij niet zo waren, de trap opstormde en opnieuw voor het beeldscherm plaatsnam. Zoals in alle hyperbolen zat hier veel waarheid in. Toen Sap kon dat appreciëren. Hij had, na het faillissement in

1976 van de krant De Standaard, nieuw kapitaal voor zijn uitgeverij moeten zoeken. België was niet geïnteresseerd, Leyssen had alleen oog voor de krant. Sap sloeg in arren moede de weg naar Nederland in. Bührmann-Tetterode nam uitgeverij en boekhandels over. Het vervolg is klassiek en kan men in alle handboekjes nalezen. Na een jaar of vijf mocht de vroegere eigenaar oprukken.

Concernvorming, lusten en lasten

Ik heb ervaringen met sociaal-democratische en kapitalistische werkgevers. Zou ik ooit nog moeten kiezen, dan opteer ik voor de kapitalisten, zelfs met mijn door het trotskisme getekende kinder- en jeugdijaren. Ik heb tien jaar geleden, in 1978, het faillissement van Volksgazet beleefd, waarin "mijn" Uitgeverij Ontwikkeling als onschuldig slachtoffer werd meegesleurd, ik heb het verraad van grote en kleine sociaal-democratische klerken aan den lijve ondervonden. Mijn afkeer, die op historische gronden was gebaseerd, is er nog groter door geworden. Honderden mensen zijn toen onfatsoenlijk behandeld. Toen ik in 1978, na het verdwijnen van Uitgeverij Ontwikkeling, overstapte naareen uitgeverij die een onderdeel was van een multinationale onderneming, heb ik in een interview voor de VPRO gezegd dat ik me niet kon voorstellen dat een kapitalistisch concern zo met zijn medewerkers zou omspringen. Toen ik in 1986 na een conflict het bedrijf verliet, bleek dat waar te zijn: het afscheid verliep fatsoenlijk.

Wij praten over Nederlandse usurpatie van Vlaamse uitgeverijen met de frustraties van mensen die niet van onder hun kerktoren wegekomen. Het is geen kolonisatie van Nederland: toevallig hanteren we dezelfde taal, niet toevallig waren/zijn de meeste Vlaamse uitgeverijen economisch noch organisatorisch uitgerust om de uitdaging, zoals het modewoord luidt, aan te kunnen. Evenmin toevallig hebben uitgeverijen met een groot creatief potentieel vaak een gebrek aan financiële middelen. Het is een mondiaal verschijnsel: Franse uitgeverijen nemen Duitse over, Duitse Amerikaanse, Italiaanse Engelse, enzovoort. Of het om parfumerie, gedistilleerd, de Generale of uitgeverijen gaat: het kapitaal wacht niet op 1992.

Er zijn grote voordelen verbonden aan de aansluiting bij een concern. Ook voor uitgeverijen is het geen noodzakelijk kwaad, alleen al omdat concerns een bankiersrol kunnen spelen tegen voorwaarden die geen enkele commerciële bank kan of wil bieden. Een reëel nadeel

is de aliënering tussen de creatieve krachten in de werkmatschappij en het management, dat vaak reageert vanuit een wezensvreemde positie en daarin gesecondeerd wordt door zijn collaborateurs, de branchevreemde functionarissen die in de werkmatschappij geen wezenlijke functie vervullen maar eerder de agens zijn die de ware creativiteit verdrijft.

Het is natuurlijk een nogal frustrerende bezigheid om te trachten uit te maken of men in een bij uitstek van creativiteit levende onderneming als een uitgeverij de creatievelingen altijd het hoogste woord moet laten voeren. De mensen wier brainbox alle werkuren van de dag op volle toeren draait, produceren daarom niet de beste resultaten. Een tegengewicht mag er best wezen. Toch is het zo dat de uitgever, de functionaris die de ideeën genereert, levert, aanbrengt of aantrekt, in dit soort van uitgeverijen van langzaam meer een bescheidener positie inneemt. Dat hij bij tijd en wijle moet getemperd worden in zijn enthousiasme -of hobbyisme- is duidelijk. Dat hij echter vaak tot het vierde of vijfde echelon wordt gedgegradeerd, is een maatregel waarvoor op langere (wellicht kortere) termijn die uitgeverij zwaar zal moeten boeten.

Produktgericht of marktgericht uitgeven?

That's the question. Een vraag overigens die pas in de laatste jaren aan bod kwam en, vermoed ik, uitgevonden werd door de marketingmensen. Men had er vroeger minder last van. Een uitgever als Ernst Rowohlt, voor wie ik elke dag mijn professionele hoed afneem, moest natuurlijk meer dan eens de vraag beantwoorden welke zijn normen waren om een boek al dan niet uit te geven. Ernst von Salomon vermeldt de anekdote in zijn boek Der Fragebogen, waarvan ik nu eindelijk wel eens een Nederlandse vertaling zou willen zien. Ik neem het manuscript, zei Rowohlt, weeg het op mijn hand, rol het op en sla er mee op mijn kop. Dan weet ik of er iets inzit.

Dat is duidelijk produktgericht uitgeven. Ik raad u aan de fondslijst van Ernst Rowohlt Verlag te raadplegen om de deugdelijkheid of ondeugdelijkheid van zo'n benadering te beoordelen. De rest is, denk ik, bullshit.

Roger Binnemans

Wij willen mededinging op kwaliteit, niet op prijs

Toestanden : In de jaren zeventig behandelde de Kritische Bibliotheek van Van Gennepe vooral diepgaande maatschappelijke discussies. We denken daarbij aan 'Beschouwingen bij het monopoliekapitaal van Baran en Sweezy', aan de boeken van Miliband, Bahro... Nu, in de jaren tachtig is dat zowat stilgevallen. Denkt U dat het politieke boek nu nog een functie heeft ?

Rob Van Gennepe : In de jaren vijftig en het begin van de jaren zestig werden in Nederland en Vlaanderen heel weinig politieke boeken uitgegeven. Auteurs zoals Ger Harmsen of Anton Constandse konden nog wel terecht bij kleinere, meestal liberale uitgeverijen. Meestal schreven zij dan nog historische boeken, niet direct politieke stukken. Met de opkomst van PROVO en Nieuw Links in het midden van de jaren zestig is de behoefte aan politieke theorie en goede journalistieke werken geweldig toegenomen. Ook grote uitgeverijen zoals Meulenhoff en De Bezige Bij volgden deze inhaalbeweging. Kleine uitgeverijen schoten als paddenstoelen uit de grond en gigantische aantallen historische en politieke boeken werden uitgegeven. In het midden van de jaren zeventig begon die belangstelling terug te lopen.

Vandaar dat de Kritische Bibliotheek plaats heeft moeten maken voor de mooie reeks "Moderne literatuur in vertaling"?

Rob Van Gennepe : Ja, we hadden weliswaar een goede naam, een goed distributienet, maar de verkoop liep terug. Zelfs met een kleine oplage van 1000 à 2000 exemplaren, haalden we soms nauwelijks een verkoopcijfer van 400. Daarom meenden we dat we gedeeltelijk moesten terugkeren naar onze oorspronkelijke fondsvorming vanaf 1962, namelijk literatuur. En in het bijzonder vertaalde literatuur, omdat de concurrentie van uitgeverijen zoals Meulenhoff, de Arbeiderspers, De Bezige Bij, Harmo-

Het fonds van uitgeverij Van Gennepe staat borg voor kwaliteit. Daarom vond Toestanden het ook zo noodzakelijk om Rob Van Gennepe te onderscheppen op de boekenbeurs van Het Andere Boek te Antwerpen. Geen gesprek over de charme en de intelligentie van Annie Cohen-Solal, maar wel over het politieke boek, de verkoopsstrategie en de FNAC.

nie... te groot is wat Nederlandse auteurs betreft. Daarbij komt dat wij bekend zijn als een non-fiction uitgeverij. Dus, naast onze literaire serie richten wij ons voor de non-fiction op journalistieke boeken die een groter publiek aanspreken. Ik denk daarbij aan auteurs zoals Winnie Mandela en Gunter Walraff. Van Walraff's 'Ik Ali' hebben we uiteindelijk 140.000 exemplaren verkocht.

De politieke theorie lukt gewoonweg niet meer. We hebben kortgeleden nog een boek uitgegeven 'De toekomst van het socialisme' onder redactie van o.a. Lolle Nauta. Zo'n boek verkoopt treurig genoeg voor geen hout. Het wordt nauwelijks besproken in de kranten. En dat tekent toch wel het gebrek aan interesse, ook bij journalisten, voor dit soort van onderwerpen.

Kan je niet gewoon stellen dat er teveel titels verschijnen, dat je door de bomen het bos niet meer ziet? En dat daardoor ook heel wat goede boeken niet meer worden besproken. Van die prachtige literaire reeks van jullie zie ik daar in Vlaanderen heel weinig besprekingen van.

Rob Van Gennepe : Ja, die toename van het aantal titels dateert al van het einde van de jaren zestig. Pas in 1987 is er sprake van een teruggang van het aantal titels. Maar het feit dat er zoveel boeken zijn, en zo-

veel interessante, dat betekent dat de recensenten een bepaalde keuze moeten doen. Natuurlijk spelen wij daar op in. Zonder recensie verkoop je geen boek. Eigenlijk is het zo dat je zonder televisie geen boek meer verkoopt. Onze grote kassuksessen van de laatste jaren zoals Annie Cohen-Solal en Gunter Walraff hebben we in grote mate te danken aan de televisie. Daarbij komt dat je verkoopsstrategie verandert. Doordat bepaalde boeken op TV onevenredig veel aandacht krijgen, verkopen de andere relatief veel slechter. Zo'n twintig jaar geleden had je als stelregel bij de uitgevers: 20% van de boeken moet voor de noodzakelijke omzet zorgen, de rest verkoopt gewoon een beetje mee. Nu, met de macht van de televisie gaat het om 5% van de titels die absolute bestsellers moeten worden. De rest doet het dan ook veel slechter dan twintig jaar geleden.

Je bent dus permanent bezig met een TV-benadering?

Rob Van Gennepe : Natuurlijk, we doen er alles voor om bepaalde auteurs minstens een keer op televisie te krijgen. Zo moet de autobiografie van Miriam Makeba binnenkort die noodzakelijke aandacht krijgen. Daarnaast is het in Nederland van belang dat je recensies krijgt in *Vrij Nederland*, *De Groene*, *De Volkskrant* en *NRC-Handelsblad*, dat zijn echt de belangrijkste voor ons soort boeken.

Billijk je nou die tendens of stel je die gewoon vast, want de leescultuur wordt er misschien niet door verhoogd?

Rob Van Gennepe : Ik vind dat ik als uitgever in de eerste plaats de zaak moet drijvende houden en een goed fonds moet samenstellen. Daarbij ga je er niet van uit of het boek op de televisie komt. Je maakt de keuze voor een goed boek, en nadien probeer je het zo goed mogelijk te verkopen. In tweede instantie pas denk je aan de commerciële kant van de uitgeverij,

omdat je ook omzet moet maken. En daarbij vind ik het absoluut gerechtvaardigd om de TV als machtigste medium te gebruiken. Want je gaat ervan uit dat het boek dat je uitgeeft belang heeft, interessant is... Als daarmee het boek in bredere kringen bekend geraakt, en daardoor beter verkoopt, vind ik dat volkomen acceptabel.

Hanteer je andere criteria om die 5%-norm te behalen in vergelijking met de overige titels?

Rob Van Gennep : Neen, de criteria zijn voor beide hetzelfde. Als het een literair boek is : is het een mooi boek, is het goed besproken in het buitenland, staat het in een literaire traditie, nou noem maar op. Als het een non-fictionboek is : heeft het een bepaald soort relevantie, brengt het iets nieuws... Ik bedoel, er is geen verschil in kwaliteitscriteria tussen Annie Cohen-Solal of de Oostduitse auteur Christoph Hein, die de politiek-sociale situatie in Oost-Duitsland sinds 1945 zeer fraai literair heeft verwoord. Alleen de manier waarop je het uitwerkt, de aandacht die je eraan besteedt is anders. Maar niet alleen bestsellers hebben een belangrijke functie. Er zijn boeken die meteen een grote oplage halen en boeken die eigenlijk na een paar maanden al afsterven, maar er is ook nog een derde soort boeken die in bepaalde circuits gebruikt worden en langzaam maar zeker verkocht en herdrukt worden. Ik denk daarbij aan het boek van NRC-journalist Peter Schumacher over de buitenlandse arbeiders in Nederland. Dat boek heeft nu een vierde druk, er werden intussen 12.000 exemplaren verkocht, maar praat nooit iemand over. Intussen wordt het wel gebruikt in academies, door kaders van vakbonden...

Neemt uw fonds ook geen tussenpositie in tussen de heel grote fondsen en de kleinere, bijna ambachtelijke bedrijfjes? Heeft U door de kwaliteit van het fonds en met die tussenpositie niet aan zeer specifieke klantenbinding gedaan, waardoor het fonds kan blijven bestaan?

Rob Van Gennep : Ja, zonder een speciale benaming, maar met eenzelfde technische

vormgeving hebben we met onze literaire serie een soort van binding gecreëerd zowel bij de boekhandel als bij het publiek. Maar het is vooral door de paar bestsellers die we hebben dat de boekhandel ons niet links kan laten liggen zoals dat nu gebeurt bij de toenemende concentratie langs boekhandelskant. Je hebt in Nederland LIBRIS met die Top Tien van *Vrij Nederland*, en SAMEN STERK, dat is een combinatie van kleinere boekhandels. Welnu, die inkoopcombinaties proberen hogere kortingen te verkrijgen door gezamenlijk in te kopen. Ten tweede is er de versterkte druk op kleinere uitgeverijen door Bruna, De Bijenkorf, Vroom en Dreesman. De vercommercialisering slaat nu pas goed toe. Die boekhandelsketens willen geen onverkoopbare, mooie boeken. En dat is natuurlijk een versterking van die hele tendens -die Top Tien tendens- waar de kranten, televisie, radio en de boekhandel aan meedoen. Een boek moet binnen de maand besproken zijn, op de televisie gekomen zijn en op een goede plaats in de boekhandel gelegen hebben. Anders kan je het vergeten. De boekhandels laten het overigens steeds meer aankomen op de inkoop van één enkel boek, de rest laten ze dan zitten. Ze doen minder voor een fonds, ze vragen hogere kortingen en klagen over teveel titels. Kortom, de soms redelijke relatie tussen boekhandel en uitgeverij is ernstig aan het verharderen. En daar zijn de kleinere uitgeverijen zonder bestsellers de klos van.

Zie je een verschil in leescultuur in Nederland en Vlaanderen als je de oplagecijfers bekijkt?

Rob Van Gennep : Vlaanderen neemt in het beste geval van Nederlandse uitgevers ongeveer 15% van de oplage af; in het slechtste geval 4 à 5%. Zo is onze reeks, vertaalde literatuur in België nog bij weinig boekhandels verkrijgbaar.

De stand van zaken in het Belgische boekenvak is dan ook behoorlijk treurig, met FNAC aan de ene kant, en de terugloop van de kwaliteit van onafhankelijke boekhandels aan de andere kant. En geen vaste boekenprijs om de boel in evenwicht te houden. We hoeven ons geen illusies te maken over de klanten. Die lopen naar waar boeken het goedkoopst zijn. Maar zo goed is FNAC ook weer niet. Ze geven bijvoorbeeld zeer weinig informatie aan de klant. Bovendien zijn er hele stukken van het internationale boekenbezit waar ze

weinig over weten. Je zou hopen dat de mensen -de bovenlaag van het boekenkopende publiek- trouw zou blijven aan het soort van boekenwinkels die wel die kwaliteit bieden zoals bijvoorbeeld De Groene Waterman of Landschap hier in Antwerpen.

Vrees je niet dat FNAC naar Nederland komt?

Rob Van Gennep : FNAC zou in Nederland niet van de grond komen omdat daar een strengere wetgeving de boekenkorting verbiedt. Bovendien zijn er in Amsterdam en andere grote steden, zoveel goede boekhandels die kwaliteit leveren, zodat zich daar geen bijzondere situatie voordoet voor FNAC. Maar het probleem in België is de wetgeving. Ik ben bekend als een absoluut tegenstander van FNAC en voorstander van de vaste boekenprijs. Frankrijk was een voorbeeld hoe het niet moest. De wet LANG heeft gelukkig één en ander rechtgetrokken. Maar hier doet men niets. Er zijn pogingen om een centraal depot op te zetten dat de distributie kan verbeteren. Dat kan er echter pas komen als je een verenigd vak hebt, een solidair vak dat de vaste prijsbinding eist. Maar het Belgisch boekenvak is verdeeld. Wij leveren principieel niet aan FNAC, maar via omwegen liggen de boeken er toch. De ware grondoorzaak ligt echter bij de belabberde, halfslachtige en schijnheilige manier waarop in België dit soort dingen wordt aangepakt, zowel door het boekenvak als door de regering. Dat de Belgische regering vooralsnog absoluut niet inziet dat de cultuur van dit land -met name die van het boek- beschermd moet worden en niet een simpele wet maakt die de door haar gewenste mededinging niet via de boekenprijs maar via de kwaliteit van service en kennis van de boekverkopers laat lopen, is werkelijk een schande. Heel Europa heeft de vaste boekenprijs. Alleen België niet. En als er niet snel een wet komt, verkommert en verschaalt de Belgische boekhandel, en staat de consument uiteindelijk in de kou.

Dirk Diels en Wim Van Rooy

Hoe je ook meewarig het hoofd zou schudden, na het lezen van Hans Achterhuis' nieuwste boek *Het Rijk van de Schaarste*, zul je inzien dat de moderne maatschappij de schaarste niet heeft overwonnen maar juist gecreëerd heeft. En dit op alle gebieden: welzijn, gezondheid, schoon water, schone lucht en tijd worden elke dag schaarser.

Hobbes

Om deze idee te ontwikkelen vertrekt de filosoof Hans Achterhuis van de theorieën van de Engelse denker Thomas Hobbes (zeventiende eeuw), en hij vult diens concepties aan met de filosofie van de Franse wijsgeer René Girard. Bij Hobbes staat het machtsbegrip centraal: tot macht kan alles, ook bijvoorbeeld kennis en eer, herleid worden. Maar Hobbes' belangrijkste ontdekking is dat doelen niet om zichzelf wil worden nagestreefd, maar omdat de ander ze ook wil bereiken. Hobbes' machtsbegrip wordt dus via de medemens bemiddeld: omdat hij het heeft wil ik het ook hebben. Rijkdom wil men niet voor en uit zichzelf maar in vergelijking met de ander. Maar wat de één bereikt gaat altijd ten koste van de ander en via de triangulaire relatie wordt alles in het universum een schaars goed. Voor Hobbes is de mens van nature geen sociaal wezen (zoals bij Aristoteles) maar een geïsoleerd en afgunstig individu. Deze idee markeert de breuk met het middeleeuwse wereldbeeld waar de begeerte naar rijkdom als verkeerd werd beschouwd.

Gelijkheid

Een tweede idee, door Hobbes ontwikkeld, is die van de gelijkheid. Hij breekt radicaal met het aristotelische wereldbeeld dat de kosmos hiërarchisch geordend zou zijn: Hobbes propageert de natuurlijke gelijkheid tussen mensen. Op die manier echter komt de maatschappij in een wervelende beweging terecht waarbij iedereen in feite alles wil hebben. Er ontbrandt een machtsstrijd waarin geen rust of harmonie meer te vinden is: iedereen wil immers meer en dat, zoals we gezien hebben, via de andere. Achterhuis schrijft: "Wordt, zoals in de traditie, de mens voorgesteld als een wezen met eendige behoeften, terwijl de middelen om deze te bevredigen overvloedig zijn, dan kan de schaarste niet opkomen. Wordt, zoals bij Hobbes, de verhouding echter omgedraaid, dan wordt de schaarste een vanzelfsprekend antropologisch fundament voor een samenleving" (p.33).

Het Rijk van de Schaarste

Postmodernisme voorbij

Stel dat je, zoals men dat zo smeugig zegt, "goed aan de kost komt". Je bent met andere woorden een postmoderne Ikea-burger die om de veertien gaat eten met de culinaire rubriek van de Morgen als leidraad, Cosmopolitan leest en transactionele analyse belangrijk vindt. Stel dat er dan iemand komt die je vertelt dat je eigenlijk in het rijk van de schaarste leeft en dat andere culturen, die men eerder "primitief" of traditioneel zou noemen, in overvloed leefden.

Het menstype dat Hobbes beschrijft is echter slechts mogelijk binnen één bepaalde maatschappijformatie, nl. die van een kapitalistische marktmaatschappij waarin het bezitsindividualisme tot paroxystische hoogten wordt opgevoerd. De begeerten van de moderne mens zijn inderdaad eindeloos en precies daardoor ontstaat de permanente schaarste, een neurotisch gevecht mét en via de ander om meer.

Mimesis

Was er dan vroeger, in meer traditionele maatschappijen, geen roep om meer, geen afgunst? Toch wel, maar dit soort aspiraties kreeg geen kans door allerlei geboden, verboden en rituelen. En hier doet Achterhuis een beroep op het denkgoed van de Franse filosoof Girard. Een centraal begrip in diens denken is *mimesis*, nabootsing: het is tekenend voor de mensen dat ze elkaar nabootsen. Deze nabootsing wordt echter gevaarlijk in de *mimetische begeerte*, mensen begeren bij voorkeur wat een ander begeert. Nabootsing is goed, mimetische begeerte is slecht want in het nabootsen van de begeerte van de ander blijkt die ander een obstakel voor mij te worden. Traditionele samenlevingen ontwikkelden heel wat positieve mechanismen om

de schaarste op een afstand te houden omdat men zich goed realiseerde dat schaarste gelijk stond aan het oorspronkelijk geweld. Het zijn juist de mechanismen die men ontwikkelde om dat geweld en de schaarste te bedwingen die aan de basis staan van de cultuur, een gedachte die we ook bij Freud min of meer terugvinden.

Noord-Zuid

Bij "primitieve" samenlevingen vindt men dan ook, zoals heel wat antropologische studies aantonen, overlevingsstrategieën via solidariteit en wederkerigheid. Men was zich er blijkbaar goed van bewust dat de mimetische begeerte tot totale oorlog leidt, iets wat men in de moderne maatschappij exemplarisch terugvindt in de Noord-Zuid-verhouding. De schaarste is dus het algeheel verloren gaan van de solidariteitsverplichtingen die de gemeenschap verenigden. Zij is, zegt Dumouchel, de bewuste weigering van de antimimetische bescherming, die het heilige en de religie boden. De geboden en verboden die vanuit de religie de menselijke solidariteit in stand hielden, de riten en offers die de mimetische begeerte afweerden, worden in een langdurig historisch proces van binnenuit uitgehold.

In het universum van Hobbes dat ook het onze is, zijn alle mechanismen om de afgunst te bezweren weggefallen, zodat uiteindelijk de schaarste het fundament van onze maatschappij is geworden. Achterhuis bewijst dit aan de hand van de gezondheidszorg en het hongerprobleem in de wereld waarbij hij overtuigend aantoonde dat, om maar iets te noemen, de voedselvoorziening in wat thans de hongergebieden van de aarde zijn, zo'n 300 à 400 jaar geleden op een veel hoger peil stond dan in het toenmalige Europa en dat de traditionele voedselsystemen als mechanismen functioneerden om de vrede en de harmonie binnen gemeenschappen te bewaren.

Deze studie heeft mij meer inzicht gegeven in wat de moderne maatschappij precies is dan alles wat ik de laatste jaren daarover heb bijeengelezen. En dan realiseer je je pas dat de discussie over modernisme of post-modernisme er een is van weldoorvoede yuppies die de mechanismen van de schaarste nog niet hebben ontdekt.

Wim Van Rooy

Hans Achterhuis: "Het Rijk van de Schaarste", Ambo, 1988.

Franse Revolutie

Aux livres citoyens !

Er worden de laatste jaren wat revoluties gevierd. Het begon in 1976 toen de Verenigde Staten 200 jaar Amerikaanse revolutie herdachten. De Belgen volgden al gauw met 150 jaar Belgische revolutie, gevierd in 1980. De Russen konden dan natuurlijk niet achterblijven en vierden in 1987 de zeventigste verjaardag van de Russische Revolutie. Waarop de bal dan weer in het Europese kamp lag en jawel, in 1988 was er hier in Brussel dertig jaar EEG en in Parijs werd de twintigste verjaardag van Mei '68 gevierd. Vooral dit laatste gaf aanleiding tot een ware vloedgolf van boeken in het genre "Mei-'68-alsof-U-erzelve-bij-was". De Fransen hebben blijkbaar de smaak te pakken en plannen voor 1989 de viering van 200 jaar Franse Revolutie. (De EG plant iets voor 1992, maar het ontsnapt me nu om welke revolutie het precies gaat).

Eerste rondgang

Er is al heel wat afgeschreven over de Franse Revolutie en in Frankrijk bereidt men zich voor op 1989 door oude publicaties opnieuw uit te geven of door nieuwe boeken op de markt te brengen. Aangezien je er volgend jaar toch niet aan ontsnapt, kan je beter nu al wat lezen zodat de namen en begrippen als *Tiers Etat*, *Thermidor*, *Robespierre*, *Guillotijn* en *Pluiose* je wat zeggen. Daarom nu al een eerste rondgang in "Franse-Revolutieboeken". Gedetailleerde besprekingen volgen dan later.

Laten we beginnen met "les grosses pièces", voor wie veel tijd en helaas ook veel geld heeft. In zeven volumes is er lang geleden - de *Histoire socialiste de la Révolution Française* verschenen. Dit meesterwerk, geschreven door de legendarische Jean Jaurès, is door de bij de P.C.F. aanleunende uitgeverij Messidor (Editions Sociales) heruitgegeven. Zowat honderd jaar na de Franse Revolutie pogde Jean Jaurès via het schrijven van een erg gedetailleerde geschiedenis aan te tonen hoe precies daar de wortels van het socialisme lagen. De belijdenis van Jaurès

Papa, wat is dat een "revolutie"? "Wel zoon, een revolutie is iets dat heel lang geleden gebeurde en wat nu gevierd wordt met feesten en door er boeken over te schrijven."

("je suis avec Robespierre, et c'est à côté de lui que je vais m'asseoir aux Jacobins"), verdient ook vandaag nog alle aandacht. Misschien kan Toestanden binnenkort eens een discussie uitlokken over de relatie van de hedendaagse linkerzijde tot de jacobijnen.

In minder volumes (drie) maar heel duur uitgegeven, is zopas het werk van Georges Soria verschenen (uitgeverij Bordas). Wie deze drie boeken in zijn bezit heeft, kan letterlijk "alles" over de Franse Revolutie te weten komen. Daartoe staat de 4500 ingangen tellende index borg, alsmede de vrijwel exhaustieve chronologische tabel. Een aanrader!

Standaardwerk

Jules Michelet had voor zijn *Histoire de la Révolution Française* slechts twee volumes nodig (samen toch nog goed voor 1896 pagina's lectuur). Uitgegeven bij La Pleiade in 1979. Door sommigen verguisd en door anderen opgehemeld is Jules Michelets boek misschien wel het meest gebruikte standaardwerk. Binnenkort zou Soria wel eens deze plaats kunnen innemen.

Naast algemene overzichtswerken zijn er ontelbare boeken gepubliceerd waarin één of ander deelaspect van de Franse Revolutie in detail uit de doeken gedaan wordt. Een greep uit de recente drukken of herdrukken: Edna-Hindie Lemay: *La vie quotidienne des députés aux Etats-Généraux* (Ed. Hachette, 1987); Yves Benot: *La révolution française et la fin des colonies* (Ed. La Découverte, 1988); René Sédillot: *Le coût de la Révolution Française* (Perrin, 1987); Michel Brugnière: *Gestionnaires et profiteurs de la Révolution* (Ed. O. Orban, 1986).

dat aanbod kan vooral de biografie van Condorcet (Ed. Fayard, 1988) aanbevolen worden. Ze werd geschreven door Elisabeth en Robert Badinter. Met veel zin voor detail en duidelijke sympathie voor Condorcet brengen deze auteurs een fascinerend portret van een filosoof, mathematicus en politicus die voor de Revolutie pogde het systeem van "binnen uit" te veranderen (als kabinetsmedewerker van Turgot). Na de val van Turgot ging hij zich steeds meer revolutionair opstellen. Hij speelde een sleutelrol na de revolutie en werd uiteindelijk zelf slachtoffer van de terreur. Ook de vrouw van Condorcet speelde een niet onbelangrijke rol in het intellectuele en politieke leven van het Parijs na de Revolutie. Van Sophie de Condorcet (die onder andere het werk van Adam Smith voor het eerst in het Frans vertaalde) is eveneens een biografie verschenen. Ze werd geschreven door Thierry Bousel (Ed. Renaissance, 1988). Het is een minder uitvoerig werk, maar wel een mooie aanvulling op de turf van de beide Badinters. Condorcet heeft zich voor de revolutie, samen met Voltaire en Diderot ooit de zaak aangetrokken van de "Chevalier de la Barre", een edelman die op 1 juli 1766 geëxecuteerd is door Louis XV. De Chevalier de la Barre was slechts één van de ontelbare slachtoffers van de willekeur van het Ancien Régime. Zijn adellijke status maakt echter dat over hem flink wat gegevens voorhanden zijn. Deze zijn onlangs door Max Gallo (oud woordvoerder van Mitterrand) tot een roman verwerkt die op een interessante wijze de wreedheid van het Ancien Régime tot leven brengt. (*Que passe la justice du roi*, Ed. R. Laffont, 1987). Eveneens een aanrader.

Er is nog heel wat meer geschreven en er valt vooral nog heel wat meer te zeggen. Gedurende het gehele jaar 1989 mag je er in Toestanden "nieuws" over verwachten. Vast ook met een debat over de hedendaagse betekenis van de Franse Revolutie.

Luk Van Langenhove

Condorcet

Aan biografieën van de voornaamste betrokkenen ontbreekt het evenmin. Binnen

Literatuur betekent voor Van Houten dus geen vlucht uit het leven. Ten hoogste lijkt ze een vlucht voor de verantwoordelijkheden ervan. Dat laatste past in Van Houtens opvatting dat het leven een ongevraagd en dus vergiftigd cadeau is waarvan men zich spelenderwijs moet kwijten, dat wil zeggen : vrijmaken. Wie voortdurend erop uit is zijn verantwoordelijkheid te dragen, kan maar beter in de politiek gaan, daar praten ze over niets anders, maar van echt leven is daar nauwelijks sprake. Nee, het leven is een spel en Van Houten heeft goed begrepen dat er tussen dit spel met het toeval, en het spel met zelf opgelegde regels en conventies dat men literatuur noemt, enkel een verschil bestaat wat gradatie en intensiteit betreft. Ik zelf ben geneigd de uitspraak van Boudewijn Van Houten licht te wijzigen in : Literatuur moet een *verheving* van het leven zijn, geen vervanging. Daarmee heb ik mezelf blootgegeven als een schandelijke moralist, iemand die het allemaal veel beter dan de anderen meent te weten.

Wansmakelijke dissectie

Over blootgeven gesproken. Van Houten is er een meester in. Zijn vorige boek *Fout* gaat over het gruwelijke nationaal-socialistische misverstand, waarvan zijn ouders het willige - en de schrijver zelf het ongevraagde - slachtoffer werden. Van Houten beschrijft de vernieling van zijn jeugd met een zelden geziene onthechting. Hij trekt de ellende uiteen en zet ze, in volle wansmakelijke dissectie, te kijk zonder daarom de staf over zijn ouders te breken. Voor sommigen, die altijd hun oordeel klaarhebben (dat meestal niets meer blijkt dan een slordig geargumenteed vooroordeel), is Boudewijn Van Houten de zoon van zijn vader en dus zelf een fascist of ongeveer.

Wie aldus veroordeelt gaat voorbij aan de scherpzinnigheid, eerlijkheid en liefde waarmee *Fout* is geschreven.

Ontroerende kruidigheid

Het zou onethisch zijn om met betrekking tot *Fout* te spreken van fictie, roman of zelfs verslag. Toch behoort het boek voor mij onmiskenbaar tot de literatuur, zeker in de zin van de door mij gewijzigde uitspraak. *Fout* is verhevigd leven, met de bittere nasmaak (eigen aan het leven) die niet is gestagneerd tot verbittering maar

De vlucht naar voren

Literatuur als verhevigd leven

“Literatuur moet een uitbreiding van het leven zijn, geen vervanging”. Deze uitspraak heb ik niet opgediept uit het oeuvre van Ludwig Wittgenstein, wel geplukt in het Erotisch dagboek van Boudewijn Van Houten. Een curieus verschijnsel : dat een luchthartig immoralist, zonder zich daarvan bewust te zijn, woorden schrijft die in de mond bestorven liggen van de strengste wijsgeer die de twintigste eeuw tot dusver heeft voortgebracht.

geïntensifieerd tot een ondefinieerbare en daarom ontroerende kruidigheid. *Fout* verzet zich tegen simpele verklaringen voor de slechte keuzen die de mens maakt. Het boek dwingt bewondering af door de eerlijke vraagstelling en de afkeer van voorbarige of voorspelbare conclusies. Qua toon ligt *Fout* dicht bij het jongste boek van Boudewijn Van Houten. Beide zijn eenvoudig, lapidair en controversieel. De eerste twee kwaliteiten hebben vooral met stijl te maken, de laatste met de levenshouding van de schrijver. In zijn *Erotisch dagboek* uit 1981, dat overigens een ruimer gebied bestrijkt dan notities over bijslaapervaringen, schrijft Van Houten : “Ik interesseer me meer voor natuurlijke onredelijkheid dan abstracte redelijkheid”. Ging *Fout* over een op de spits gedreven, crimineel geworden collectieve onredelijkheid als het fascisme, dan gaat *De vlucht naar voren* over de extreme onredelijkheid die de natuur sommigen onder ons opdringt : waanzin, geestesziekte, psychose. De boodschap van Van Houtens jongste boek is evenwel dat gekte niet tot de statistisch schaarse gevallen van psychose te beperken valt.

“Wil je lachen, ga in België wonen”

We worden allemaal gek, zij het niet allemaal op dezelfde manier. *De vlucht naar voren* hoort niet “roman” of “verhaal” te heten en draagt dan ook terecht de onder-

titel “Hoe we gek werden”. Natuurlijk is het in een bepaald opzicht wel een verhaal dat, zoals het leven zelf, slecht afloopt : de blinde “vlucht naar voren”, de sprong die de geliefde Carmen de dood schenkt. Het gaat dus enkel ogenschijnlijk om een schelmenroman vol seksuele avonturen en erotische hoogstandjes. Het picareske relaas wordt gaandeweg overtrokken met een tedere waas van droefheid. De aanvankelijk aanstekelijke vaart wordt getemperd door gevoelige observaties van de psychose die Carmen, de vrouwelijke hoofdpersoon, velt. In plaats van doorzichtige seksuele opschepperij biedt *De vlucht naar voren* een bescheiden anatomie van de mislukking. De schijnbare luchtigheid, die Van Houten zulke neerbuigende ongein doet schrijven als “Wil je lachen, ga in België wonen”, of dat het Nederlands in België “gewoon een zootje” is, -die misplaatste grollen moet de lezer helaas op de koop toe nemen. Het zou jammer zijn indien dergelijke misleunen, niet meer dan terloopse oprispingen, het uitzicht op het boek zouden benemen als een vaak cynisch verpakte ode aan de liefde.

Want hier stoot men op de kern van *De vlucht naar voren*. De hoofdpersoon beweert over zijn jeugd : “Geen immoraliteit ging me te ver. Ik wilde slecht zijn”. De ontwikkeling die zijn leven nolens volens doormaakt confronteert hem echter met Carmen, de jonge vrouw die hij nu eens niet voor zijn eigen genoegen inschakelt maar die hem, althans tijdelijk, uit zijn eigen kringloop van behoefte en bevrediging doet treden.

Donjuanesk gebabbel

Wie Van Houtens nieuwe boek in die zin leest, merkt dat het oppervlakkige donjuaneske gebabbel in een hechte structuur van drie bewegingen gegoten zit. De eerste beweging, “Een meisje loos”, bezingt de erotiek. De tweede, “Arbeid adelt”, beschrijft de vernedering. De derde, “Consummatum est”, betreft de lezer bij de verloedering. Op een gelijkaardige manier storten de schijnbare vlotheid en zelfverzekerdheid van de ik in elkaar. Toch is er niet alleen vernietiging van wat mooi en prettig oogde. Ethische winst ziet de lezer in de onverklaarbare trouw die de zich aanvankelijk als Don Juan profilerende hoofdpersoon bindt aan zijn aftake-

lende vriendin Carmen. Wat betekent dat anders dan dat de schijnbare normloosheid van de ik een diepe hang naar authentieke waarden maskeert?

Schizofreen vriendinnetje

Carmen is alomtegenwoordig, van het eerste tot het laatste zinsdeel. "Carmen is gek", zo luiden de eerste drie woorden van het boek, dat besluit met het zinnetje "Maar Carmen is ontsnapt". Tussen de tengels van de waanzin en de sprong naar de ultieme bevrijding liggen acht jaar levensvertelling. Het zijn 160 bladzijden die de uitgever, om begrijpelijke commerciële motieven, als "roman" de wereld instuurt. Geen roman maar een verhaal van verhevigd leven is *De vlucht naar voren*. De ik-hoofdpersoon, die verbazend veel op de ik van het *Erotisch dagboek* lijkt, is tevreden met zijn "schizofrene vriendinnetje" Carmen. Hij borstelt in eenvoudige zinnen zijn eenvoudig geluk. Hij leeft als Nederlander in Brussel, boven zijn stand zoals het hoort, verheugt zich in Carmens toewijding, ergert zich aan zijn baantje waarvoor hij zich veel te goed voelt. Is hij niet een groot

schrijver in potentie? Of is hij een schrijver op weg naar de grote impotentie? Ja, het geluk van de ik is niet onverdeeld. Het lichtzinnige gedonderjaag met vrouwen wordt, in het zicht van het veertigste levensjaar, gesecondeerd door enig onvermijdelijk getob over de verspeelde kansen van de voormalige student, de slimme oplichter, de briljante schrijver. Eenzaamheid slaat toe, vernedering, lafheid. De verteller gaat "in de spiegel kijken om te zien hoe een authentieke schoft" eruit ziet. Want dat moet men de ik nageven: hij heeft er geen moeite mee zijn mislukking onder ogen te zien. Nu mag eerlijkheid lang duren, vooruit in de wereld komt men er niet mee. De ik stagneert. Juist deze maatschappelijke stremming maakt hem vatbaar voor de diepe stemming die men liefde noemt.

Liefde bevrijdt van en uit het ik *De vlucht naar voren* is niet alleen het zoveelste ego-document dat de Nederlandse letteren teistert, het is in de eerste plaats het literaire relaas van een egocentrisch man die ertoe komt de waanzin van een van zijn talrijke liefjes liefderijk te

omkaderen. Het boek beschrijft de groei van een gestoord menselijk wezen naar de zelfmoord, maar vooral de waarachtige bevrijding van de achterblijver uit zijn egoïsme. Dat diens bevrijding enkel tijdelijk is, doet niets af aan het wonder. En zeker doet ze niets ter zake voor de literatuur of voor de ethiek: de ik en zijn lezer beseffen dat blijvende morele winst zelden of nooit wordt geboekt. Maar het wonder is gebeurd. Even heeft het opgeheld. Liefde is een hevige bevrijding van en uit het ik. Dat is een van de weinige absolute waarheden die men als hypothese kan aanvaarden. Ook al weet men dat ook liefde niet eeuwig duurt en dat dus de absolute waarheid van de liefde alleen geldt binnen de voorwaarden van de tijdelijkheid.

Enkel wie aan tijdelijkheid is ontkomen, dat wil zeggen dood is, is voorgoed bevrijd. Voor de anderen geldt, na de bevrijdende ervaring van de liefde, het einde van Boudewijn Van Houtens boek: "Het uitje is voorbij. De gekken worden weer opgesloten".

Frans Boenders

advertentie

G E S I G N A L E E R D

595,- Bfr.

272 pag.

Bij BERT BAKKER

Tom Lanoye

HET ROMANDEBUUT VAN HET JAAR!

Tom Lanoye

ALLES MOET WEG

In "Alles moet weg" zijn er op de wereld maar twee categoriën van mensen: kopers en verkopers. Tony denkt dat hij een verkoper is. Een zwerftocht door Vlaanderen zal hem met de neus op de feiten drukken.

DE NIEUWSTE BRUSSELMANS!

Herman Brusselmans

**IEDERE ZONDAG
STERVEN
EN DOODGAAN
IN DE WEEK**

Of: de lijdensweg van een literaire journalist die de beroemde Vlaamse schrijver Herman Brusselmans wil interviewen.

195,- Bfr.

36 pag.

Bij BERT BAKKER

Kluwer Algemene Uitgeverijen

Santvoortbeeklaan 21-23 2100 Deurne

De vrolijke eenzaamheid van Kurt V.

Onlangs verscheen bij Manteau *De vrolijke eenzaamheid*, tweede roman van de leraar en criticus Koen Vermeiren. Wie enkele van de recensies heeft gelezen die de auteur de voorbije jaren in tijdschriften als 'Dietsche Warande' en 'Kreatief' publiceerde, weet dat Vermeiren een scrupuleus, maar wat te beleefd criticus is. Vaak haalt de neutrale, beschouwende academicus het bij hem op de recensent die stelling kiest in het literaire debat. Jammer genoeg kenmerkt dit gebrek ook *De vrolijke eenzaamheid*. Allerlei hints -het beroep van de hoofdpersoon Kurt V., zijn initialen, het feit dat hij een boek schrijft dat alleen *De vrolijke eenzaamheid* kan zijn- maken duidelijk dat de roman sterk autobiografisch is. Vermeiren waagt zich echter niet aan een chronologisch verhaal van zijn leven. Naargelang Kurt V. verder werkt aan zijn autobiografie, worden verschillende gebeurtenissen en thema's aangesneden. In zijn geheel vormt de roman dan ook een conglomeraat van teksten, waarin de lezer zelf de grote lijnen moet ontdekken. Vermeirens werkwijze doet denken aan die van De Wispelaere. Met dien verstande dat deze laatste nooit heeft gepoogd zijn hele leven in één boek te persen en telkens slechts enkele thema's uitdiept. Een daarvan, de moeilijke verhouding tussen le-

ven en schrijven, duikt ook bij Vermeiren op. Het opvallendste verschil is dat De Wispelaere voortdurend over literatuur en zijn ervaringen als lezer schrijft. De auteur van *De vrolijke eenzaamheid* doet dat enkel terloops; zijn geprefereerde auteurs zijn geen literatoren, maar de filosofen Nietzsche en Wittgenstein, die hij vaak citeert, en die een grote invloed hebben op zijn protagonist.

Vermeirens roman ademt een 'postmoderne' sfeer. Schrijver en hoofdpersoon zijn zich bewust van de onmogelijkheid een mensenleven tot een reeks causale verbanden te herleiden. Feiten en invloeden worden naast, of beter door elkaar gezet. Bovendien richt Vermeiren zich soms rechtstreeks tot de lezer om de vergissingen, overmoed en waanideeën van Kurt V. te relativiseren - een negentiende-eeuws procédé, dat hier, zij het niet erg consequent, wordt aangewend om afstand te scheppen.

De vele motieven van *De vrolijke eenzaamheid* behoren tot wat momenteel

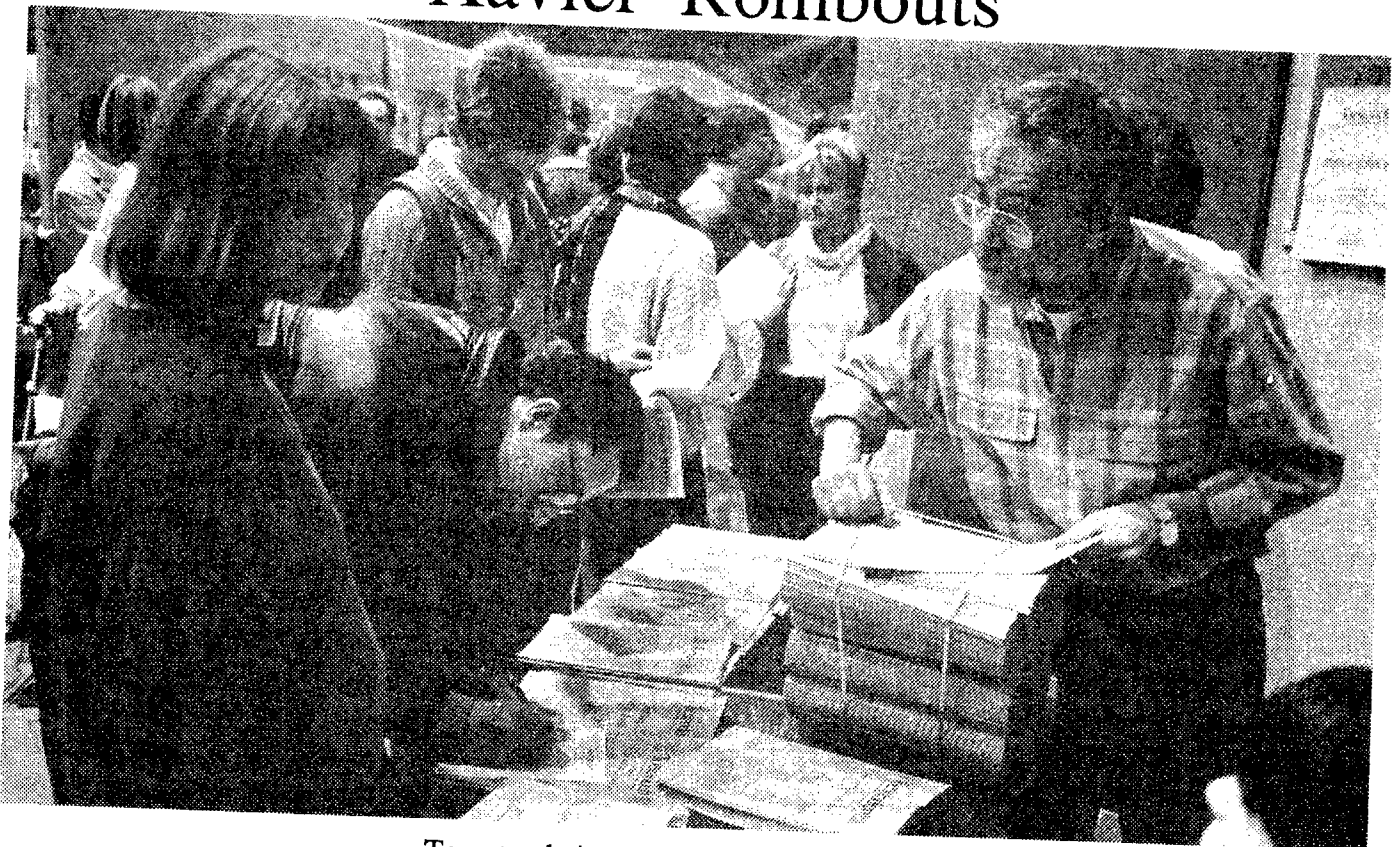
goed in de literaire markt ligt. Naast de reeds genoemde verhouding leven-literatuur zijn het een katholieke, kleinburgerlijke jeugd op het Vlaamse platteland (alweer) en wat daar zoal uit voortvloeit, Eros (enkele onbelangrijke vrouwengeschiedenissen), Thanatos (wat dacht je), de vervreemding van de intellectueel (die Vermeiren eigenlijk niet als een probleem ervaart, vandaar de -relatieve- vrolijkheid van zijn hoofdpersoon) enzovoort. Spijtig genoeg zijn het er te veel om in één roman grondig uit de doeken te doen -de auteur lijkt dat trouwens niet eens te hebben geambieerd- zodat de lezer op zijn honger blijft.

De tweede roman van Koen Vermeiren is een scrupuleus in elkaar gezet academisch werkstuk, van iemand die na de intense analyse van andermans boeken (ongeveer) weet hoe het moet -in dit opzicht heeft *De vrolijke eenzaamheid* heel wat gemeen met *Een zuil van zout* van Kristien Hemmerechts- maar zelf weinig te vertellen heeft. En zowel de gedrevenheid als de zelfverworven vakkennis van de echte romancier vooralsnog mist.

Jan Lampo

Vermeiren Koen. *De vrolijke eenzaamheid*. Antwerpen, Manteau, 1988, 231 blz., paperback, ISBN 90-223-1106-6, 695 fr.

Xavier Rombouts

Toe-stand. Antwerpen, 22 oktober 1988.

Ik weet niet of "Begraaf me over de bergen" van Ed Franck een goed boek is, maar ik heb het wel met interesse gelezen. Deze "historische roman" speelt zich af in Tasmanië, een eilandengroep ten zuiden van Australië, waar de Britten bij het begin van de vorige eeuw hun zware criminelen afzetten.

Die gevangenen, eendrachtig samenwerkend met hun bewakers en de Britse officieën, vestigden vervolgens een soort record. In 1876 was het hele volk dat de eilanden oorspronkelijk bewoonde uitgeroeid. De laatste die stierf was Truganini, een vrouw.

Op haar sterfbed herinnert zij zich in dit boek haar leven. Toen ze nog heel klein was, werden de gelukkig levende leden van haar stam geconfronteerd met de eerste blanken die op hun "drijvende eilanden" arriveerden. Later komt ze in dienst van een zekere Robinson, een officieel vol goede bedoelingen die toch mee aan de basis ligt van ongeluk en ondergang. Zij is evenwichtig, intelligent, gevoelig en eerlijk en schakelt van haar 'primitieve' cultuur over naar die van de blanken met enige verwondering, angst en twijfel, maar zonder excessieve problemen. Net als haar rasgenoten spreekt zij een naïeve maar poëtische taal. De

Historische roman over Tasmanië

hutten of huizen van de blanken worden nesten genoemd, als het regent weent de lucht, enzovoort. Spraken de Tasmaniërs inderdaad zo? Ik vind dat niet onbelangrijk omdat hoofdpersoonage en basisverhaal historisch zijn, en dan heb ik graag dat alle essentiële in het boek verwerkte gegevens correct zijn. Anderzijds kan ik er begrip voor opbrengen dat Franck deze taal heeft verzonnen om duidelijk te maken dat de "aborigines" geen wilden waren, maar mensen met een door de blanken verworpen andere cultuur - waardoor de gruwelijkheid van wat gebeurde nog pregnanter wordt. Truganini werd een prachtige vrouwenfiguur, en het probleem van de collaboratie, uit machteloosheid, uit ellende, of om erger onheil te voorkomen, wordt boeiend en intelligent in het verhaal verwerkt.

De roman wordt zeer frequent onderbroken door citaten en flarden uit officiële rapporten en artikelen. Zij maken duidelijk dat de auteur (die reeds enkele kinderboeken publiceerde) de historische feiten respecteert, en dat alles verandert, behalve hypocrisie en domheid.

Als Antwerpenaar (die niet op het Vlaams Blok heeft gestemd), wil ik hier graag, ten gerieve van dit Vlaams Blok, even het citaat uit de Tasmaanse krant 'Colonial Times' van 5 december 1826 overnemen: "Wij pronken niet met menslievendheid, wij zeggen ondubbelzinnig: zelfverdediging is de eerste natuurwet. De overheid moet de inboorlingen deporteren. Doet ze dat niet dan zullen de inboorlingen achtervolgd worden en vernietigd als wilde beesten. Hun deportatie is dus een daad van barmhartigheid".

Los van de historische exactheid, waarover ik niet kan oordelen, is Ed Franck er in elk geval in geslaagd op meeslepende wijze een aanklacht te schrijven tegen de misdaden die gebeurden in naam van onze cultuur, economie en religie. Toen eindigt, maar ook elders. En nog steeds.

Fernand Auwera

Ed Franck: "Begraaf me over de bergen", Hadewijch, Antwerpen, 148 blz.

advertentie

Vertaling van
Le cœur en poche
(reeds meer dan
60.000 ex.
verkocht)

Christine Aventin
Het hart op zak

Een 16-jarig Luiks meisje schreef een schitterende roman over prostitutie, drugs, doodslag... De hele Franse pers stond er bol van: een 'nieuwe Sagan'!
(176 blz., 395 fr.)

Christine Aventin signeert haar boek op de Antwerpse Boekenbeurs op 6 november 1988 van 14u tot 18u aan stand 38 (zaal 1) van Uitgeverij Manteau.

manteau
50 JAAR

advertentie

DE PALESTIJNEN:
EEN VOLK TE VEEL?
Lucas Catherine,
Noam Chomsky,
Wim De Neuter

Boeiende verzameling opstellen over de geschiedenis van het Palestijnse probleem
598 fr.

VRIJMETSELARIJ
Mythe en realiteit
Michel Huysseune

Wat en wie is de vrijmetselarij?
698 fr.

TEKSTEN VOOR DE
21ste EEUW
Jaap Kruithof e.a.

Basisteksten van de Club van Antwerpen.
498 fr.

MET DE DOOD VOOR
OGEN
Gie van den Berghe

Begrip en onbegrip tussen overlevenden van Nazi-kampen en buitenstaanders.
1498 fr.

NIEUW VAN EPO - Lange Pastoorstraat 25-27 2600 Berchem

Het lijken wel vragen uit Flair die ik u stel. "Leest u Flair?" is trouwens een vraag die ook wel in dit rijtje thuishoort.

Ultraconsument

Als u op de meeste vragen positief kunt antwoorden, dan bent u trendy, een ultraconsument, een trendvolger. Proficiat! Om een échte yup te zijn, ontbreekt het de meeste mensen aan een grote som geld. Maar geen probleem, want je kan je ook wel rijk voelen. Een ultraconsument kan je al snel zijn: je mist gewoon de megatrend niet, het mag evenwel in een idiotrendy variatie maar je moet je aan de sociotrend houden.

Eerlijk gezegd vrees ik dat u -alleen al door dit blad te lezen- meer in de antitrend zit. Maar wie weet, misschien bent u nog gewoon op zoek naar de gepaste lifestyle, en leest u dit blad om uzelf ervan te overtuigen hoe open u wel staat voor verschillende levenshoudingen. Eigenlijk zou u zich best wat lekkerder willen voelen in een wat meer aangepast gedrag, zoals dat van andere, u omringende mensen. Kijk eens diep in uw hart en wees eerlijk: wil ook u niet een stuk trendy zijn, en meetellen in het bedrijf? Hoopt u meer aanzien te krijgen door in de Ardèches met

Toestanden

Zespenningstraat 49 (b13)
1000 Brussel
tel 02/513 02 16
elke vrijdag uitgegeven
door Uitgeverij Zijdellings C.V.

directeur: Eric Corijn

hoofdredacteur: Jan Van Kerkhoven
eindredactie: Karin Pairon en Eric Goubin
redactie: Koen Dille, Francine Mestrum,
André Mommen, Wim Van Rooy,
Jef Vermaere, Frank Winter.
tekenaars: GAL, Morbus, Quirit
vormgeving: Scritto

bijgestaan door een redactieraad
en een schare medewerkers

Zakelijke leiding: Koen De Visscher

jaarabonnement: 2400F - 170fl
of een permanente opdracht
van 200F - 14fl / maand
rek. nr 001-1762098-72
van Zijdellings CV
Brussel

verantwoordelijke uitgever:
Paul Eyben,
Brouwerstraat 16
3590 Hamont-Achel

Typisch Trendy

Van oen tot oenoloog

En, bent u op vakantie geweest om unieke ervaringen op te doen? U heeft toch zeker afgezien op uw survival-tocht? Bent u het avontuur buiten Europa gaan zoeken, in Afrika, of nog beter in China of Nepal? Rijdt u rond in een Mercedes, een Renault 25, een Espace of een forwheel-drive-terreinwagen? Woont u in de stad, dichtbij het bruisende uitgaansleven? Draagt u een afgesleten spijkerbroek (met scheurtje!) en erboven een fraai colbert? Houdt u van grofritten broeken en jasjes?

vakantie te gaan, liefst met een kajak of surfplank op de auto. Dat is inderdaad al een begin. Doch beslist onvoldoende. En ik kan het weten. Niet omdat ik zelf zo fantastisch ben, maar omdat ik een boekje heb gelezen met alle leefregels voor trendvolgers: "Typisch trendy", met als ondertitel: "Etiquette voor yups, ultraconsument en andere trendvolgers".

Reclamejongens

Wat is een ultraconsument nu precies? (en volgens een onderzoek van reclamejongens, komen in Nederland alleen al 1,2 miljoen mannen en vrouwen daarvoor in aanmerking): "Het is iemand die er een onconventionele manier van geldbesteding op nahoudt. Hij weet dat het oppotten van geld gepaard gaat met gezapigheid en vervlakking, twee zaken waaraan hij een broertje dood heeft. De Ultra geeft daarom zijn geld, of dat nu veel is of weinig doet er niet toe, gemakkelijk uit." Een consumptiebeest dus. Ze bestaan in variaties. Heeft u al gehoord van de "DINKS" (Double Income No Kids: geld is goed en kinderen is hinderen) of van de PIC (Promotiegrage Intellectuele Centrumbewoner: intellectueel uit de filosofische, zachte richting, die pas laat tot het besef komt dat carrière maken noodzakelijk is en daarom nog informatica of verzekeringen bijstu-

deert)?

Minkunkels

Daartegenover staan de antitrenders, die in het boek als minkunkels en zwijntjesdragers worden afgemaakt.

Hoe leeft nu zo'n Ultra?

Het uitgaansleven van een Ultra is heel, heel belangrijk. Vandaar dat een groot deel van het boek daaraan gewijd is. Het wil je duidelijk maken in welke soort bars en restaurants je mag, of beter moet verschijnen wil je erbij horen.

Over kennis van wijn hoef je niet echt te beschikken. Een heel hoofdstuk behandelt de algemene termen die je kan gebruiken om toch bij het gezelschap de indruk te wekken van een gedegen gevormd oenoloog.

Sport is heel belangrijk. Fitnesscentra en sauna's dienen frekwent bezocht te worden en na de inspanning pik je een zonnebankje mee. Golf, squash, skiën liggen als sporttakken voorop: hoe individueler, hoe beter. Tennis is toch niet meer je dat, maar het hangt er veel vanaf bij welke club je aangesloten bent.

Knoflook

En dan staan er in het boek van Albert Gilissen nog allerlei tips: van het stroppen van een das over het gebruik van computertaal en knoflook tot de manier waarop een eitje in een eierdop dient te staan. Wij doen dat dus hartstikke verkeerd! "Het ei is ovaal, evenals het menselijk hoofd. Als u achter een ei zit en dit ei is met de brede kant in de dop geplaatst dan zal dit een zekere disharmonie opleveren. Het ovaal van uw hoofd heeft zijn breedste punt boven, het ei juist onder..... Stopt u uw eitje met de smalle kant in de dop zodat uw tafelgenoot een harmonieus beeld voorgeschoteld krijgt." Het is maar dat u het weet!

U merkt het, Gilissen schrijft ons in zijn boek een gedragscode voor: de schijn is veel belangrijker dan het zijn. Als je als oen maar een oenoloog lijkt, dan zit je gebakken. In die zin is het boek vreselijk doorzichtig, maar wordt het ongewild grappig omdat je nu gemakkelijk kunt nagaan in hoeverre de burens aan het trendy fenomeen beantwoorden.

Tuur Devens

Albert Gilissen: "Typisch Trendy", Novella uitgeverij, Amersfoort 1988. (in Vlaanderen vertegenwoordigd door het Vlaams Boekenfonds in Aartselaar), 295 Bfr.

BOEKENWEEK BOEKENBEURS

1 t/m 13 november (10 tot 18 u.)

BOUWCENTRUM
Antwerpen

DUBBEL BOEKENWEEKGESCHENK:

- novelle "De eerste steen"
door MONIKA VAN PAEMEL

plus

- **"BOEK IN VLAANDEREN '88-'89"**
(350 pag. boekeninformatie)

GRATIS bij aankoop van 500 F boeken
(tijdens de "Boekenweek" in de
erkende boekhandel).

